

**T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**HAFIZLIK EĞİTİMİNİN BİREYİN DUYGU
DURUMLARINA ETKİSİ
(Kayseri İli Örneği)**

**Hazırlayan
Zeynep BAKAÇ**

**Danışman
Doç. Dr. Mustafa ULU**

Yüksek Lisans Tezi

Temmuz 2023, KAYSERİ

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**HAFIZLIK EĞİTİMİNİN BİREYİN DUYGU
DURUMLARINA ETKİSİ (Kayseri İli Örneği)
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan
Zeynep BAKAÇ**

**Danışman
Doç. Dr. Mustafa ULU**

Temmuz 2023, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Zeynep BAKAÇ

T.C.

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Program Adı : Din Psikolojisi

Tez Başlığı : Hafızlık Eğitiminin Bireyin Duygu Durumlarına Etkisi (Kayseri Örneği)

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 55 sayfalık kısmına ilişkin 10/07/2023 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 14' tür.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 10.07.2023

Danışman: Doç. Dr. Mustafa ULU

Öğrenci: Zeynep BAKAÇ

İmza

İmza

KILAVUZA UYGUNLUK

“Hafızlık Eğitiminin Bireyin Duygu Durumlarına Etkisi(Kayseri Örneği)”
başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisansüstü
Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Zeynep BAKAÇ

Danışman

Doç. Dr. Mustafa ULU

Felsefe ve Din Bilimleri ABD Başkanı

Prof. Dr. Süleyman AKYÜREK

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Mustafa ULU danışmanlığında **Zeynep BAKAÇ** tarafından hazırlanan “**Hafızlık Eğitiminin Bireyin Duygu Durumlarına Etkisi (Kayseri Örneği)**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Felsefe ve Din Bilimleri** Anabilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

...../...../.....

JÜRİ:

Danışman : Doç. Dr. Mustafa ULU

İmza

Üye : Doç. Dr. Ali KUŞAT

İmza

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TURAL

İmza

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun /.... /..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /

Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Sosyal hayat içerisinde insan kişiliğini, anlamlandırma sistemini ve değer yapısını şekillendiren en önemli unsur, bazı dönemlerde yaptığı seçimlerdir. Bu seçimlerde gidilen okullar, alınan dersler çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu açıdan bakıldığında hafızlık eğitimi almaya karar vermek ve bu eğitimi almak da önemli bir karardır. Bu eğitim, dini bir pratik olduğu için bireyin dini duygularını kapsamaktadır. Dini duygular da Din Psikolojisinin temel konularındandır. Bu sebeple hafız bireylerin duygu durumları, Din Psikolojisi perspektifinden de incelenmelidir.

Kur'an'ı Kerim, Müslümanların kutsal kitabı olması nedeniyle indirilmeye başlandığı andan itibaren zihinlerde taşınmaya başlamıştır. İlk muhatap Hz. Muhammed'den itibaren ezberlenmiş günümüze kadar muhafaza edilmiştir. Hadislerdeki yeri, toplumdaki hafızlara gösterilen teveccüh ve DİB'nin personel seçimlerindeki öncelikleri de günümüzde hafızlığın teşviki için önemli bir yere gelmesine sebep olmuştur.

Çalışmada demografik değişkenler olarak kişinin eğitimi almaya karar vermesi, cinsiyeti, yaşadığı şehir ve ekonomik durumları gibi demografik değişkenlere bakılmıştır. Bu değişkenlerin yanı sıra eğitim sürecinde yaşadıkları duygu durumları ikinci ana konumuzdur. Tezimizin kapsamını belirlemek için konuyu depresyon, anksiyete (kaygı) ve umutsuzluk bakımından ele aldık. Katılımcıların eğitimi alırken bu duygu durumlarını tecrübe edip etmediklerini araştırdık. Bulgularımızın güvenilirliğini artırmak için Beck Klinik Ölçeklerini kullanarak test ettik. Çalışmanın temel amacı, olguya din psikolojisi perspektifinden bakarak yeni ve farklı bir katkı sağlamaktır.

Yüksek lisans eğitimim ve çalışmalarım süresince yardımlarını ve değerli zamanını esirgemeyen, tezin hazırlanması aşamasında görüş ve önerileri ile yol gösteren, bana hep destek olan sevgili danışman hocam Doç. Dr. Mustafa ULU'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Çalışmama olan katkı ve kıymetli görüşleri için Doç. Dr. Ali KUŞAT'a ve görüşleriyle değerli katkılarını paylaştan Arş. Gör. Abdullah TANRIVERDİ'ye teşekkür ederim.

Veri toplama sürecinde, verileri esenlik içinde toplamamı sağlayan hafızlık okulu yöneticilerine, kurslardaki rehberlik öğretmenine, emeği geçen tüm hafızlık

öğretmenlerine ve bilgilerini içtenlikle paylaşan öğrencilere ayrı ayrı teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek lisans eğitimime başladığım günden itibaren çalışmalarımda beni teşvik eden, cesaretlendiren, bana her zaman destek olup hiçbir zaman yalnız bırakmayan, her daim motive eden, hayatım boyunca üzerimde en büyük emeği olan annem Hanım ŞİMŞEK ve babam Emir Hasan ŞİMŞEK'e teşekkürü bir borç bilirim. Sevgili eşim Paşa BAKAÇ'a, varlıklarıyla daima beni gururlandıran çocuklarım Zehra Meva, Salih Halil ve Zümra Neva'ya sonsuz teşekkür ederim.

Zeynep BAKAÇ

Haziran, 2023

HAFIZLIK EĞİTİMİNİN BİREYİN DUYGU DURUMLARINA ETKİSİ: KAYSERİ İLİ ÖRNEĞİ

Hazırlayan Zeynep BAKAÇ

**Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Temmuz, 2023
Danışman: Doç. Dr. Mustafa ULU**

ÖZET

Bu araştırmanın konusu hafızlık eğitimi alan bireylerin, depresyon, anksiyete (kaygı) ve umutsuzluk duygudurumları arasındaki ilişkidir. Çalışmaya Kayseri ili Kocasinan ilçesi ve Melikgazi ilçesinde yer alan bazı hafızlık okullarından toplamda 426 öğrencinin katılımı sağlanmıştır. Araştırmaya 216 kız öğrenci ile 210 erkek öğrenci katılmıştır. Araştırmadaki veriler nicel araştırma yöntemiyle toplanmıştır. Ayrıca çalışmada Beck Depresyon Ölçeği, Beck Anksiyete Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği de klinik ölçekler olarak kullanılmıştır. Birinci bölümde hafızlık eğitimi ve duygudurumları ile ilgili genel kavramlar anlatılmış, ikinci bölümde bulgulara yer verilmiştir. Veriler SPSS 24.0 analiz programıyla yapılmıştır. Araştırmaya katılan kız ve erkek öğrencilerin duygu durumlarının değişimlerinde pozitif paralel yönlü yüksek düzeyde bir ilişki görülmüştür. Eğitim, yaşanılan şehir ve ekonomik düzey farklılıklarının olumlu duyguların artması üzerinde anlamlı oranda etkili olduğu görülmüştür. Hafızlık eğitimi alan kişilerin, hafızlık eğitimi sırasında, çoğunluğunun %59,2 (n=250) ile anksiyete (kaygı) duygu oranının hafif düzeyde olduğu görülmüştür. Hafızlık eğitimi alan kişilerin, depresyon duygudurumlarının %49,3 (n=208) ile minimal düzeyde olduğu görülmüştür. Hafızlık eğitimi alan bireylerin, umutsuzluk duygudurum düzeyleri ortalama oranları %47,2 (n=199) minimal düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar sözcükler: Hafızlık, Duygu durum, Depresyon, Anksiyete(kaygı), Umutsuzluk.

THE EFFECT OF HAFIZ EDUCATION ON THE EMOTIONAL STATUS OF THE INDIVIDUAL: EXAMPLE OF KAYSERI PROVINCE

Zeynep BAKAC

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences

Master Thesis, July, 2023

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa ULU

ABSTRACT

This research was prepared in order to learn the mood of depression, anxiety and hope-lessness of individuals who received recitation of Quran training. A total of 426 students from some Quran courses in Kayseri province, especially in Kocasinan and Melikgazi districts participated in the study.

216 female students and 210 male students participated in the research. The data in the research were collected by the questionnaire method. The answers of the 4 participants who were not answered in the research, or who were given 2 answers, and who made a mistake in the answer, were excluded from the survey. In addition, Beck Depression Inventory, Beck Anxiety Inventory and Beck Hopelessness Inventory were used as clinical scales to increase the reliability of the data. In the first part, general concepts and emotional states related to Hafiz are mentioned, and in the second part, the findings are given. The data were evaluated in the SPSS analysis program. In the study, a positive parallel and high-level relationship was observed between the mood changes of female and male students. It has been determined that the differences in education, city and economic level are significantly effective. It was determined that the depression rate of the people who received hafiz training was %49,3 (n=208) moderate depression on average. It was observed that the anxiety of the people who received hafiz training increased slightly with an average of %47,2 (n=199) during the training. It was concluded that the hopelessness levels of the individuals who received hafiz training were at a mild level of %59,2 (n=209) on average.

Key words: Memory, Mood, Depression, Anxiety, Hopelessness.

İÇİNDEKİLER

HAFIZLIK EĞİTİMİNİN BİREYİN DUYGU DURUMLARINA ETKİSİ: (KAYSERİ ÖRNEĞİ)

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HAFIZLIK TANIMI ve ÖNEMİ

1.1. Hafızlık	3
1.2. Hafızlıkla İlgili Âyet- i Kerimeler	4
1.3. Hafızlığı Teşvik Eden Hadisler ve Hadislerin Birey Üzerindeki Etkisi	4
1.4. Hafızlığın Gelişim Tarihi.....	6
1.4.1. Hz. Peygamber Dönemi.....	6
1.4.2. Sahabe Dönemi.....	6
1.4.3. Dört Halife Dönemi	7
1.4.4. Osmanlı Dönemi.....	8
1.4.5. Cumhuriyetten Günümüze Hafızlığın Seyri	8
1. 5. Duygu Durum	10
1.5.1. Duygu Nedir?	10
1.5.2. James-Lange Duygu Teorisi.....	13
1.5.3. Yüz Geri Bildirim Teorisi	13
1.5.4. Cannon-Bard Duygu Teorisi	14

1.5.5. Schacter-Singer Duygu Teorisi	14
1.5.6. Lazarus Duygu Teorisi	15
1.6. Depresyon.....	15
1.7. Umutsuzluk.....	17
1.8. Anksiyete (Kaygı)	18
1.9. Dini Eğitimin Ruh Sağlığına Etkisi	20

İKİNCİ BÖLÜM

GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Konusu.....	22
2.2. Araştırmanın Amacı	23
2.3. Araştırmanın Önemi	23
2.4. Araştırmanın Yöntemi	24
2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	28
2.7. Verilerin Analizi	28
2.8. Bulgular	28
2.8.1. Betimsel İstatistikler	29
2.9. Çıkarımsal İstatistik Sonuçları.....	31
2.10. T-Testi Sonuçları	33
2.11. Tek Yön ANOVA Sonuçları	36
2.12. Korelasyon Analizi Sonuçları.....	48
2.13. Regresyon Analizi Sonuçları	49
SONUÇ VE ÖNERİLER	50
KAYNAKÇA.....	55
EKLER	59

SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ

age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen makale
agp	: Adı geçen program
agt	: Adı geçen tez
as	: Aleyhi's- Selam
bkz	: bakınız
C	: Cilt
cc	: Celle Celâlûhu
Çev	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
K	: Katılımcı
m	: Milâdî
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ra	: Radiyallahü Anhüm
s	: Sayfa
S	: Sayı
sas	: Sallallâhu Aleyhi Ve sellem
ss	: Sayfa sırası
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vd	: ve diğerleri
vs	: vesaire
Yay	: Yayınları
yy	: Yüzyıl

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1:	Demografik Özelliklere Yönelik Dağılımı.....	29
Tablo 2.2:	Basıklık ve Çarpıklık Değerleri İle Güvenirlik Katsayısı	31
Tablo 2.3:	Araştırmaya katılanların duygular ve beck ölçeklerine göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri	32
Tablo 2.4:	Beck Ölçeklerinin Düzeylerine Yönelik Dağılımı	32
Tablo 2.5:	Güvenirlik Analizi.....	33
Tablo 2.6:	Ölçek Puanlarının Cinsiyet Bakımından Farklılık Gösterme Analizi.....	33
Tablo 2.7:	Ölçek Puanlarının Eğitim Durumu Bakımından Farklılık Gösterme Analizi	34
Tablo 2.8:	Ölçek Puanlarının Yaş Bakımından Farklılık Gösterme Analizi	36
Tablo 2.9:	Ölçek Puanlarının Yaşamını Geçirdiği Yer Bakımından Farklılık Gösterme Analizi.....	37
Tablo 2.10:	Ölçek Puanlarının Ailenin Gelir Durumu Bakımından Farklılık Gösterme Analizi	39
Tablo 2.11:	Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular Puanının Annenin Eğitim Durumu Bakımından Farklılık Gösterme Analizi	40
Tablo 2.12:	Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular Puanının Babanın Eğitim Durumu Bakımından Farklılık Gösterme Analizi	42
Tablo 2.13:	Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular Puanının Hafızlık Eğitimine Karar Verme Şekli Bakımından Farklılık Gösterme Analizi	44
Tablo 2.14:	Ölçek Puanlarının Hafızlık Eğitimi Alma Süresi Bakımından Farklılık Gösterme Analizi.....	46
Tablo 2.15:	Araştırmaya katılanların duygularına ve beck ölçekleri arasında spearman momentler çarpımı korelasyon test sonuçları	48
Tablo 2.16:	Regresyon Analizi	49

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Duygu Çemberi Modeli	11
---------------------------------------	----

GİRİŞ

Hafızlık, Hz. Muhammed'den itibaren günümüze kadar süregelen, belirli kurallara dayanarak teknikli veya herhangi bir tekniği olmadan devam eden, Kur'an'ı ezberleme esasına dayanan eğitim türüne verilen isimdir. Hz. Peygamber Kur'an-ı Kerim'in ilk muhatabı olmuş, hem ezberlemiş hem Allah'ın emirlerini tatbik etmiş hem de insanları bu eğitime davet etmiştir. O'nun hafızlık eğitimine bu derece önem vermesinin sebebi âyetlerin Allah'ın kelamı olmasından kaynaklanmaktadır. Gönderilen âyetlerin ezberlenmesi, muhafaza edilmesi Müslümanlara taşınması bakımından önem taşımaktadır.

Hz. Peygamberden sonra bu gelenek sürdürülerek günümüze kadar ulaşmıştır. Cumhuriyet döneminde ise kurumsallaşarak Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı eğitim kurumları olan Kur'an Kurslarında devam etmektedir. Bunun yanı sıra bazı cemaat ve tarikatlara bağlı olarak sürdürülen faaliyetlere ek olarak herhangi bir kurumsal ya da özel yapıya bağlı olmaksızın tamamen bireysel çaba ile tamamlanan hafızlık eğitimi de söz konusudur. Kişi kendi kendine hafız olsa dahi hafızlık durumunu belgelendirmek istiyorsa DİB'in düzenlediği sınava katılmak zorundadır. DİB verilerine göre, her yıl DİB'in 4 kez düzenlediği "Hafızlık Tespit Sınavı"na sadece 2020 yılı 2. Dönem başvuruları 5.601 erkek, 3.456 kız olmak üzere toplamda 9.057 kişidir. (2020 yılı 1. Dönem Ocak sınavı itibarıyla) 1975 yılından bugüne Türkiye'de 157.918 kişi resmi olarak hafızlık belgesini almıştır (2020 yılı II. Dönem Hafızlık Tespit Sınavı Gerçekleştirildi., 2020). Bu rakam hiç de azımsanacak bir sayı değildir. Ayrıca burada önemli olan diğer husus da eğitimin devam ediyor olmasıdır. Bu eğitim devam ettiği sürece, İslam'ın kutsal kitabının muhafazasının da yapıldığını düşünen ve inanan Müslümanlar için hafızlık eğitimi önemli bir ibadettir. Bu ibadetin önemini kavrayan bireyler, psikolojik, biyolojik ve sosyolojik olarak bazı konularda zorlanmalarına rağmen eğitimi almaya devam etmektedirler (Güneş, 2020, s. 271).

Beşeri özellikleri açısından insan biyolojik, psikolojik ve sosyal özellikleri olan bir canlıdır. Biyolojik özellikleri açısından fizyolojik gereksinimlerini yerine getirmesi gerekmektedir. Bu gereksinimler belirli bir döngü içerisinde tekrarlanmaktadır. Psikolojik açıdan ise günlük hayatı içerisinde üzüntü, sevinç, keder, haz gibi olumlu ve olumsuz duygudurumları arasında salınmaktadır. Birey için duyguları yaşamak bir gereklilik olsa da bunların yoğunlukları zamana bağlı olarak psikolojik sağlık açısından oldukça önemlidir. Bireyin yoğun duygularla başa çıkma becerisi, ruhsal dengenin korunmasını sağlarken bu beceriden yoksun oluşu, ruhsal hastalıklara yakalanmasına sebep olabilmektedir (Bozoğlu & Çankaya, 2012, s. 16). Bu sebeple duygusal hallere çok dikkat edilmeli ve ruhsal sağlığın bozulmaması için gerekli özen gösterilmelidir (Tarım & Yılmaz, 2018, s. 3). Bu noktada zaman da önemli bir faktördür. Yoğun duygusal hallerin uzun süreli olarak devam ettirilmemesi gerekmektedir. Özellikle olumsuz yaşanan yoğun duyguların uzun süre devam etmesi bireyin tükenmişlik sendromu yaşamasına sebep olabilmektedir (Okutan, 2010, s. 82).

Psikolojik sağlığa etki eden ve dini bir nitelik taşıyan etmenleri inceleyen din psikolojisinin çalıştığı konuları dini duygu, dini düşünce ve dini davranışlar başlığı altında kategorize etmek mümkündür. Dini duygular diğerlerine oranla daha az çalışıldığı için bu araştırmada dini hayatın önemli bir göstergesi olan hafızlık eğitimi sürecinde bireylerin tecrübe ettikleri duygudurum değişikliklerinin ele alınması amaçlanarak literatüre katkı sağlamak hedeflenmiştir.

Hz. Peygamberden günümüze devam eden hafızlık eğitimine, din eğitiminde, onlara toplumun bakışına din sosyolojisinde araştırılmıştır. Fakat bu eğitimi alan kişinin eğitimi aldığı dönemdeki duygu durumları incelenmemiştir. Eğitimi alırken taşıdıkları bütün duygudurum değişimlerinin nicel yöntemle incelenmesi elbette ki mümkün değildir. Bu sebeple yapılan çalışmada hafızlık eğitimi alan bireylerdeki depresyon, anksiyete/kaygı ve umutsuzluk düzeyleri araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAFIZLIK TANIMI ve ÖNEMİ

1.1. Hafızlık

Arapçada, ezberlemek, zihinde tutmak, muhafaza etmek, saklamak, korumak anlamındaki “ح ف ظ/ح ف ظ” kökünden türeyen hâfız, ezberleyen, zihninde tutan, saklayan, koruyan anlamına gelmektedir (Bozkurt, 1997, s. 74). Hâfız kelimesi, din ıstılahında farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Koruyan ve esirgeyen anlamında Allah’ın güzel isimlerinden biridir. Hafızlık, yoğun zihinsel bir süreçtir ve Kur’an’ın tamamının ezberlenmesi ve zihinde canlı olarak tutulması için sürekli olarak tekrar edilmesi gereklidir. Toplamda 114 sure, 6.256 ayet ve 30 cüzden oluşmak üzere 604 sayfası olan Kuran-ı Kerim’i baştan sona kadar okuyup ezberlemek elbette ki çok kolay değildir (DİA, 1997, s. 74). Kur’ân’ın nâzil olmaya başlamasıyla peyderpey 22 yıl süren yolculuğunda, ilk dönem ezberlenmesine “cem etme”, ezberleyene de “Kur’ân’ı cem edenler” denilmiştir. Daha sonra Kur’ân’ın mushaflaştırılmasıyla birlikte hafızlık, yeni bir boyut kazanmıştır. Kur’an’ı Kerim’i, sahabenin şifahi olarak ağızdan ağıza ve kulaktan kulağa naklederek yaptıkları hafızlık eğitimi artık mushaftan bakarak ezber modeline dönüşmüştür (Şulul, 2017, s. 27).

Günümüze kadar hafızlık eğitimi alan kişilerin sayısı bilinmemektedir. Müslümanların bu eğitimi alırken amaçları yıllar içinde farklılık göstermiş olsa da hafızlık müessesesi hep devam etmiştir. Hz. Peygamber bu zincirin ilk halkası ve başlatıcısı olmuştur. Allah Teala, Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Peygamber hadisle de Müslümanların âyetleri okumalarını, anlamalarını, ezberlemelerini ve hayatlarına geçirip tatbik etmelerini istemiştir (Kur’an: 87/6). Bu mesaja karşılık Müslümanlar da yaşadıkları farklı coğrafyalarda ana dilleri farklı olsa da bu emre gereken değeri vererek farz-ı kifaye olan hafızlık eğitiminin, her aileden, her şehirden, her bölgeden bir hafız yetişmesini sağlamaya gayret göstermişlerdir (Öcal, 2004, s. 82).

1.2. Hafızlıkla İlgili Âyet- i Kerimeler

Hafızlığın dini inanç olarak yerini anlayabilmek için Müslümanların temel kaynağı olan Kur’ân’a bir göz atmak gerekir.

- “Andolsun biz Kur’ân’ı zikir için kolaylaştırdık. (Ondan) öğüt alan yok mu?” (Kur’an: 54/17).
- “Şüphesiz bu Kur’ân alemlerin rabbi tarafından indirilmiştir. Onu, uyarıcılardan olası diye güvenli ruh senin kalbine açık bir Arapça ile indirmiştir.” (Kur’an: 26/192-195).
- “De ki: Kim Cebrail’e düşman ise şunu iyi bilsin ki, o, Allah’ın izniyle Kur’ân’ı, senin kalbinin üzerine; önceki kitapları tasdik edici, mü’minler için bir hidayet rehberi ve müjdeci olarak indirmiştir.” (Kur’an: 2/97).
- “Sana (Kur’ân’ı) okutacağız, artık Allah’ın dilediği hariç, sen hiç unutmayacaksın” (Kur’an: 87 /6).

Bu âyetler, Kur’an’ın ezberlenmesine ve ezberleyen kişiye verilen değer, Müslümanlar için teşvik edici unsurlardan birisidir. Özellikle Müslümanların kutsal ana kaynaklarının ilki olan Kur’ân’da teşvik edici ayetlerin olması kişilerin hafızlığına yönelmesinde büyük yere sahiptir.

1.3. Hafızlığı Teşvik Eden Hadisler ve Hadislerin Birey Üzerindeki Etkisi

Kur’ân’ın indirilmeye başlanmasından bu yana ezberlenmesinde farklı sebepler olsa da, ezberlenmesini teşvik eden hadislerin de Müslümanlar üzerinde etkisi büyük olmuştur. Hz. Peygamber döneminde kaç kişinin hafızlık eğitimi aldığı tam olarak bilinmemekle birlikte, sahabenin ezberlemesindeki amacın öncelikli olarak ayetlerle amel etme isteği olduğu aşikârdır (Cerrahoğlu, 1989, s. 66).

Hafızlığı teşvik eden hadislere bakıldığında;

- 1- “Hiç şüphe yok ki, ezberinde Kur’ân’dan bir şey bulunmayan kimse harabeye dönmüş ev gibidir.” (Beyhaki, 2015, s. 328; Darimi, 1994, s. 1; en-Nisaburi, 2013, s. 74; Şeybani & Davudi, 1988, s. 417; E. E.-L. E.- Taberani, 2019, s. 109; Tirmizi, 2019, s. 18).

- 2- “Yaşlanmış bir Müslümana, aşırı gitmeyen ve ahkâmıyla amel etmekten geri durmayan Kur’ân hafızına ve âdil hükümdara saygı göstermek, Allah’a duyulan saygı ve tazimden ileri gelir.” (Beyhaki, 2015, s. 163; Buhari, 2001, s. 299; Sicistani, 2013, s. 20; Şeybe, 2013, s. 291; E. E.-L. E.- Taberani, 2003, s. 21).
- 3- “Ümmetimin en şereflipleri Kur’ân’ı ezberleyenlerdir.” (Beyhaki, 2015, s. 170; E. E.-L. E.- Taberani, 2019, s. 125).
- 4- “Kur’ân’ı zorlanarak okuyan kimseye iki kat sevap vardır. Kur’ân’ı okuyan hafız ise vahiy getiren şerefli melekler gibidir.” (Beyhaki, 2015, s. 395; Buhari, 2001, s. 417).
- 5- “Kur’ân’ı ezberleyen kimseler kıyamet günü cennet ehlinin reisleridir.” (İ. Taberani, 2019, s. 132).
- 6- “Kim Kur’ân’ı öğrenir, ezberler ve onu muhafaza ederse Allah o kimseyi cennete koyar ve ailesinden cehennemlik olan on kişiye de şefaati kılar.” (Beyhaki, 2015, s. 553; E. E.-L. E.- Taberani, 2019, s. 260; Tirmizi, 2019, s. 13).

Zikredilen bazı hadislerin sıhhati konusunda bazı şüpheler olsa da Müslümanlar bu tartışmalara değer vermemiş ve Hz. Peygamberin söylemiş olma ihtimaliyle kazanacakları sevapları düşünerek hafız olmaya ayrı bir önem vermişlerdir. Önemli olan, İslam’a mensup Müslümanların Kur’ân’dan sonra başvurduğu ana kaynaklardan olan hadislerde hafızlık eğitimine verilen değer ve bu eğitimi alan insanlara verilen önemdir. Bu önem doğrultusunda bireyin hafızlığa yönelmesinin yapılan çalışmalarda son derece etkili olduğunu görülmektedir (Çakır & Horoz, 2018, ss. 118-140).

İlk dönem hafızlık eğitiminin temelinde inen ayetlerin ezberlenerek hayata geçirilmesi söz konusuyken, günümüzde ise daha çok Hz. Peygamberin hadisleri doğrultusunda özellikle hafızlara şefaati hakkı verileceği, ailesinden 10 şefaati yetkisinin verilmesi bilgisi, Kur’ân-ı Kerim’in hıfzının farz-ı kifâye olduğu inancı, cennette özel yerlerinin olacağı ve anne babalarının derecelerinin farklı olacağı düşüncesidir. Ayrıca hafızlara toplumda verilen kıymet, toplum içinde yeni bir kimliğe kavuşma fikri ile toplumun onlara yüklediği olumlu bakış açısı ve din adamı olma noktasında devletçe verilen öncelik bireyin hafızlığa yönelmesinde etkilidir (Dartma, 2013, ss. 187-188).

1.4. Hafızlığın Gelişim Tarihi

Hafızlık eğitimi Hz. Peygamber ile başlamış ve günümüze kadar devam etmekte olan bir eğitimidir. Bu nedenle hafızlığın başladığı günden itibaren yapılış tarihini bilmek hafızlık eğitiminin gelişiminin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

1.4.1. Hz. Peygamber Dönemi

Hz. Peygamber Kur'an'ın ilk muhatabı olmuş, gelen ayetleri ilk kendisi muhafaza etmiştir. Sonra bu ayetleri ashabına iletmiştir. Her yıl ramazan ayında o zamana kadar inen ayetleri Hz. Peygamber okumuş Cebrail onu dinlemiştir. Yapılan bu arz işlemiyle ayetler kontrol edilmiştir. Sonrasında ise bu bir gelenek haline dönüşmüş günümüzde mukabele okumanın temelini oluşturmuştur. Yine Hz. Peygamber ezberlediği bu ayetleri sahabeye okuyarak kıraatleri ve tefsirini de yapmış, doğru okunması ve anlaşılmasını sağlamıştır (Şahin, 2011, s. 204).

Hz. Peygamber'in Kur'an'ın doğru okunmasını istemesindeki en temel amaç, doğru anlaşılması ve tatbikinin doğru yapılmasıdır. Medine'ye hicretten önce bir grup Kur'an'ı Kerim'i bilenleri Medine'ye göndermiş Kur'an'ı öğretmelerini istemiştir.

Hadislerle hafızlığı teşvik etmiş, sahabenin de bu konuya hassas davranmasını sağlamıştır. Hz. Peygamber'in Kur'an eğitimi daha ziyade şifahi olarak ezberleme şeklindeydi. Onun Kur'an öğretim faaliyetlerine sahabeden destek olanlar da vardı. Bunlar arasında Abdullah b. Mesud, Salim Mevla Ebu Huzeyfe, Muaz b. Cebel, Ubeyy b. Ka'b, Mus'ab b. Umeyr, Ubade b. Sarnit gibi sahabiler yer almaktaydı (Çelik, 2012, s. 74).

1.4.2. Sahabe Dönemi

İslam eğitiminin temelinde, İslam'ın ana kaynaklarından Kur'an ve hadisler yer almaktadır. Hz. Peygamberin "Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenidir" (Buhari, 2001, s. 21) müjdesini duyan Sahabe-i Kiram, Kur'an eğitim ve öğretimine, onun ezberlenmesi ve anlaşılmasına çok önem vermişlerdir. Nitekim Abdullah b. Mes'ud'un "Bize Kur'an'ın lafzını ezberlemek zor, onunla amel etmek ise kolay gelirdi" sözü ile sahabeden Enes'in "Bizden birisi Bakara ve Âl-i İmrân Sureleri'ni ezberlediklerinde o kişi gözümde çok büyür ve aramızdaki değeri oldukça artardı" sözü Kur'an'ın

okunmasına ve anlaşılmasına sahabenin verdiği öneme ait örneklerdendir (Buhari, 2001, s. 21; Tirmizi, 2019, s. 15).

Hiz. Peygamber'in Kur'an'ı ezberletme çabasını gören sahabe de Kur'an hıfzına önem vermiş, inen ayetleri hayatlarına tatbik ederek amel etme çabası göstermişlerdir. Henüz hicretin dördüncü yılında olunmasına rağmen birçok sahabenin hafızlığa yöneldiğinin en büyük göstergesi, 70 kadar sahabenin Bir'i Maune'de şehit olmasıdır. Akabe Biatları'ndan sonra Müslüman olan Medinelilerin Hiz. Peygamberden Kur'an'ı öğretecek bir öğretmen istemeleri üzerine Mus'ab bin Umeyr'in Medine'ye gönderilmesiyle bu eğitim ilk defa Mekke dışında bir yerde yapılmaya başlanmıştır (Dağ, 2006, s. 75).

Asr-ı Saadet döneminde yapılan hafızlık eğitime bakıldığında ezberlenme amacının anlama ve tatbik etme olduğunu görülmektedir (Dartma, 2014, ss. 179-192). Asr-ı Saadet'te hafızlık ibadetlerin en büyüğü ve Allah'a yakınlaşmanın bir yolu olarak görülmüştür (Cerrahoğlu, 1989, s. 66). Bu sebeple birçok sahabe Kur'an'ı ezberlemiş hafızlık ile şereflenmiştir. Abdullah ibn Mes'ud, Sâlim, Muaz ve Übeyy bin Kâ'b hadislerde Hiz. Peygamberin övdüğü sahabeler arasındadır (Dağ, 2006, s. 76).

1.4.3. Dört Halife Dönemi

İnmeye başladığı andan itibaren ezberlenmeye başlanan Kur'an ayetleri aynı zamanda yazılarak kayıt altına da alınmıştır. Hiz. Ebu Bekir dönemi Kur'an-ı Kerim'in eksiksiz bir şekilde toplatılıp mushaf haline dönüştürüldüğü dönemdir. Hiz. Ebu Bekir Kur'an-ı Kerim'i tek cilt altında toplama işlemini oluşturulan vahiy kâtipleri komisyonuyla birlikte yapmıştır. Kur'an-ı Kerim'in mushaf haline getirilmesi sonraki yıllarda da hafızlık eğitiminin ilerlemesi adına atılmış en önemli adımlardan biridir (Gördük, 2016, s. 15).

Hiz. Ebu Bekir sonrası halife olan Hiz. Ömer de Kur'an-ı Kerim'e bütüncül gözle bakmış, metinlerin doğruluğuna özen göstermiş, doğru telaffuzu için çalışmalar yaptırmış ve ayetleri kendisine muhatap gördüğünden ayrı bir önem vermiştir (Atmaca, 2010, ss. 185-210). Hiz. Ebubekir gibi Hiz. Ömer de hafızlığı özendirmiş, Kur'an öğretimi için öğretmenler yetiştirilmesini teşvik etmiştir. Hafızlara maaş bağlatmıştır. Ayrıca genç ya da yaşlı olsun Kurra'ları meclisinde bulundurmaya özen göstermiştir.

Hız. Osman da Kur'ân'a gereken önemi vermiştir. Kur'ân, Hız. Ebu Bekir döneminde mushaf haline getirilmişse de Hız. Osman döneminde çoğaltılarak İslam coğrafyasının farklı bölgelerine gönderilmiştir. Bu çoğaltma işlemi, hafızlar ve vahiy katiplerinin önderliğinde yapılmıştır.

Hız. Ali, kendi döneminde az sayıda okuma yazma bilen kişilerden birisiydi. Hız. Ali döneminde iç karışıklıkların yoğun bir şekilde yaşanmasına rağmen ilmi faaliyetler devam etmiştir. İbn-i Haldun'a göre nahiv ilminin çıkışı Hız. Ali dönemine rastlamaktadır. Hız. Ali Arap dilinin tahrif olma ihtimaline karşı Ebu Esved'i görevlendirmiştir (Haldun, 2020, s. 41). Hız. Ali hafızlara önem vermiş ve onlara ikramda bulunup evine davet etmiştir.

1.4.4. Osmanlı Dönemi

“Yer, mekan, ev” gibi anlamlara gelen dâr ile “okuyan” anlamındaki kârî kelimesinin çoğulu olan kurrâ kelimelerinden meydana gelen Darü'l-kurrâ, Kur'ân-ı Kerim'in öğretildiği, bir bölümün ya da tamamının ezberletildiği ve kıraat vecihlerinin tâlim ettirildiği mektepler için kullanılmıştır. Bu müesseselere Dârü'l-kur'ân ve Dârü'l-huffaz adı verilmiştir (Bozkurt, 1993, s. 543).

Osmanlı dönemine bakıldığında hafızlık kurumunun daha sistematik olduğu görülmektedir. Osmanlılarda ihtisas seviyesinde Kur'ân ve kıraat eğitimi genellikle Dârü'l-kur'ân'larda verilirken bilhassa küçük çocuklara Kur'an okumayı öğreten asıl kurumlar sıbyan mektepleri olmuştur. Sıbyan mektebini bitiren bir öğrenci, ilk önce alt bir Dârü'l-kurrâ'ya gider oradan Kur'ân eğitimi aldıktan sonra, ileri bir eğitim için üst seviye eğitim veren bir Dâr'ül-kurrâ ya devam ederdi. Bu medresede ise “İlm-i Kıraat” ve “İlm-i Mehâric-i Hurûf” öğrenilirdi (Bozkurt, 1993, s. 543).

Osmanlılardan önce de olduğu gibi, Osmanlılar döneminde de bu medresede Kârî'ler ve cami hizmetlerinde görev alan imam, müezzin, vaiz gibi görevliler yetişirdi (Kazıcı, 2020, s. 43). Evliya Çelebi, Sultan IV. Murat döneminde (yaklaşık 1630'lu yıllar) İstanbul'da üç bini kadın olmak üzere dokuz bin hâfızın bulunduğunu bildirmektedir (Çelebi, 1900, s. 524).

1.4.5. Cumhuriyetten Günümüze Hafızlığın Seyri

Osmanlı Devleti'nin sona ermesiyle kurulan Türkiye Cumhuriyeti, çıkardığı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim alanında birçok değişiklik yapmıştır. Bu kanunla

medreseler kapatılmış yerine İmam-Hatip okulları ve İlahiyat Fakülteleri açılmıştır. Fakat bu kurumlarda hafızlık eğitimi yapılmamış bu görev, DİB bünyesinde devam etmiştir.

2 Nisan 1925 yılında 50 milletvekilinin meclise sundukları takrirle 50 bin liralık tahsisatla Kur'ân kursları açılmaya başlamıştır. 1928 yılında yapılan harf inkılâbıyla eğitimde Arapçanın yasaklanmasıyla bu kurslar da kapatılmıştır. 1930 yılında “12 yaşından küçüklere dini eğitimin verilemeyeceği, büyüklere ise sıkı kontroller yapılması ve belirli hocalara izin verilmesi şartıyla sadece namaz surelerinin ezberlenmesine” izin verilmesine karar verilmiştir (Aydın, 2008, s. 35).

3 Mart 1924 yılında din konusunda halkı aydınlatmak üzere DİB'nin kurulmasıyla kurumun başında bulunan Rıfat Börekçi'nin 1932 yılındaki çalışma ve gayretleriyle sınırlı sayıda hoca ile kursların sayısı 9'a çıkarılmıştır. Sonraki dönemlerde ise gerçekleşen siyasi değişimlerin ve toplumun ihtiyaçlarının etkisiyle Kur'an kurslarının sayıları artırılmıştır. 1950 ile 1960 yılları arasında 301 olan sayı, 1965'te 343'e, 1971'de 786'ya, 1979'a gelindiğinde ise 1538'e çıkarılmıştır (Aydın, 2008, s. 36).

1971 yılında yayınlanan “Kur'ân Kursları Yönetmeliği” ile Kur'ân kurslarının eğitiminin yanında hafızlık eğitiminin de yapılmasına izin verilmiş, denetiminin DİB ve MEB'in beraber yapmasına karar verilmiştir. 1980 yılı ihtilalinde bu kursların sayısında herhangi bir artma ya da azalma olmamıştır (*Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü*, 2023).

29 Şubat 1997 yılında yapılan Milli Güvenlik Kurumu toplantısında alınan kararlar gereği dini eğitimle ilgili yeni kısıtlamalar yapılmış bu sebeple hafızlık eğitimi ve Kur'an kurslarındaki öğrenci sayılarında düşüş yaşanmıştır.

2011 yılında çıkarılan 653 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yaş sınırlaması kaldırılmış, zorunlu eğitimin yanında öğrencilerin Kur 'ân kurslarına devam etmelerinin önü tekrar açılmış (*Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü*, 2023) ve Kur'ân kursları ve hafızlık eğitiminden DİB'in Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlülüğü sorumlu tutulmuştur (*Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü*, 2023).

Günümüzde hafızlık eğitimi DİB'e bağlı Kur'ân kurslarında yapılmaktadır. Kişisel gayretleriyle de hafızlık yapanlar olsa da sayıları oldukça azdır. Hafızlık eğitimini bireysel olarak veya bir kursta hoca eşliğinde tamamlayan bireyler, DİB'in yaptığı

hafızlık tespit sınavına girerek başarılı olmaları durumunda hafızlık belgesini alabilmektedirler.

DİB'in Kur'an kursları ve Öğrenci Yurtları Yönetmeliğinin ilgili maddelerinde yer alan hafızlık eğitiminde 24 saat ders yapılması öngörülmüştür. Bu eğitimin 20 saati Kur'an-ı Kerim, 4 saati itikat, ibadet, siyer ve ahlak derslerinden oluşmaktadır. Yatılı kurslarda bu derslerin yanında serbest çalışma, mütalaa ve sosyal faaliyet saatleriyle öğrencilerin ders çalışma verimliliği artırılmaya çalışılmaktadır (DİB, 2010, s. 20).

1. 5. Duygu Durum

Duygudurum, duygulara göre yoğunluğu daha az fakat daha uzun süre devam den duygusal bir durumdur. Duygudurum bir çok duyguyu aynı anda barındırabildiği gibi yoğun bir şekilde de yaşanabilir. Kişinin içinde bulunduğu çevre ve algıda seçiciliğine göre duygudurumu değişiklik gösterebilir.

1.5.1. Duygu Nedir?

Duygu (emotion) ve güdülenme (motivation) kelimeleri Latince "hareket etmek" anlamındaki motio ve metus sözcüklerinden türetilmiştir (Furnham, 2008, s. 60). TDK'ya göre duygu, belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim, duyularla algılama, his, önsezi ve kendine özgü duygusal hareket veya hareketlilik manalarına gelmektedir (2011, s. 734). Psikolojik bir terim olarak ise, "özel olarak yaşanan duygusal bir durumun dışavurumu olan gözlenebilir bir davranış yapısı" şeklinde tanımlanmaktadır (Budak, 2000, s. 231). Bütüncül bir yaklaşımla duyguyu ele alan Goleman da "bir his ve bu hisse özgü belirli düşünceler, psikolojik ve biyolojik haller" şeklinde bir tanım geliştirmiştir. Goleman'a göre duygusal tecrübeler, düşünceler, psikolojik haller ve biyolojik neticeler bir arada bulunmaktadır (2010, ss. 374-375).

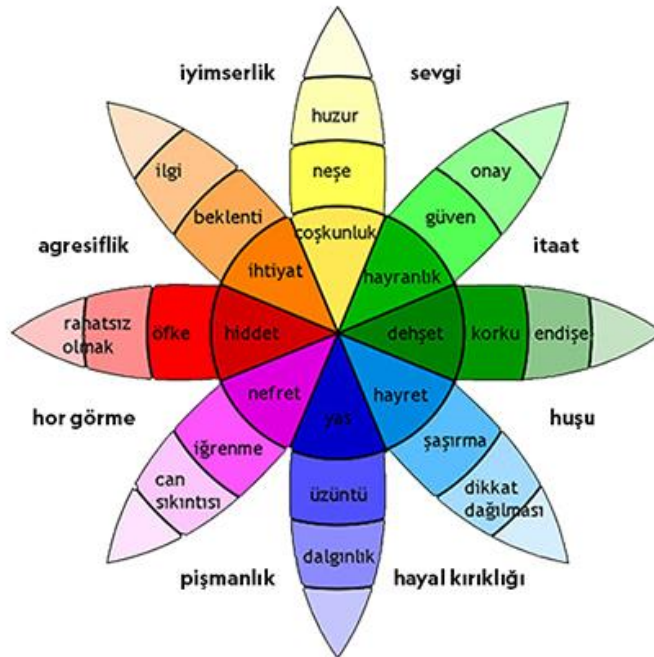
Duyguların insan yaşamı üzerinde önemli ve belirgin etkileri olduğu için duygulardan soyutlanmış bir hayatın yaşanması mümkün değildir. Bu açıdan duygular, insan yaşamı üzerinde üç temel işleve sahiptir. Bunlardan birincisi, davranışları harekete geçirmektir. Örneğin birey kendisine doğru koşarak gelen bir köpek gördüğünde içgüdüsel olarak tehdit altında olduğunu düşünerek korkmaya başlar ve bu duygu sonucunda durup mücadele etmek veya kaçarak uzaklaşmak davranışlarını ortaya koyabilir. İkincisi, gelecekteki davranışları şekillendirmektir. Örneğin olumsuz duygusal deneyim yaşayan bir birey, benzer durumlardan kaçınmaya çalışacaktır. Üçüncüsü ise

insanlarla etkin iletişim kurulmasını sağlamaktır. Örneğin duygular, sözle veya sözlü olmayan davranışlarla iletilmektedir (Öztürk, 1997, s. 178).

Genel olarak duygu, bir uyarana verilen bilişsel, davranışsal ve fizyolojik tepkidir. İnsanın harekete geçmesini sağlayan farklı duygu hallerinin algılanması ve açıklanması için, duygunun hem fizyolojik hem psikolojik temellerinin bilinmesi gerekmektedir.

Kişinin duygu durumları yaşadığı, tecrübe ettiği olaylar, çevresel faktörler, ekonomik değişimler gibi birçok etkenle birlikte farklılık gösterebilmektedir. Bu açıdan psikolojinin ilk dönemlerinden itibaren araştırmacılar duyguları anlayabilmek, açıklayabilmek ve sınıflandırabilmek için yoğun çabalar sarf etmişlerdir. Bu çabaların en sistematik sonuçlarından birisi, duyguların kategorize edilmesi, gruplara ayrılması ve bir bütün olarak değerlendirilmesi olmuştur. Bugüne kadar William James, Richard ve Bernice Lazarus gibi birçok psikolog, duygularla ilgili çeşitli sistemler geliştirmişlerdir. Ayrıca Robert Plutchik tarafından 1980 yılında Duygu Çarkıfeleği geliştirilmiştir. Plutchik, duyguları 8 temel kategoriye ayırmıştır: sevinç, güven, korku, şaşkınlık, üzüntü, tikslenme, öfke ve beklenti. Daha sonra bu 8 temel duyguyu, 3'lü seviyelere ayırmıştır. Aşağıdaki görseldeki çarkıfeleğin her bir yaprağında her bir duygunun 3 ayrı seviyesini de yer almaktadır.

Şekil 1.1: Duygu Çemberi Modeli (Plutchik, 1980)

Her bir yaprağın en dış kısmı, bir duygunun en ılıman duygu seviyesine karşılık gelmektedir. Örneğin sükunet, sevincin en ılıman halidir. Yaprığın ortasındaki duygular temel duygu seviyeleridir. En içteki kısım ise o temel duygunun en yoğun halidir. Örneğin coşkunluk, sevincin en yoğun halidir. Yaprakların zıt konumları, duyguların zıtlığına işaret etmektedir. Örneğin dikkat dağılması gibi ılıman bir duygunun zıttı, ilgi gibi bir diğer ılıman duygudur. Bu zıtlıklar kesin olmamakla birlikte söz konusu duygu ile ilişkili diğer deneyimler çerçevesinde düşünüldüğünde neden bu şekilde konumlandırıldığını daha net bir şekilde anlamak mümkündür.

Duyguların bir kısmı pozitif, diğerleri ise negatiftir. Bu bakımdan duygular, olumlu ve olumsuz duygular olmak üzere 2'ye ayrılmaktadır (Baymur, 2016, ss. 81-82). Olumlu ve olumsuz duygudurumu, iç ve dış çevrede yaşanan durumlardan etkilenme sonucu ortaya çıkmaktadır. Bir olay temel ihtiyaçları ne derece karşılıyorsa, o nispette olumlu duygu hissedilmekte temel ihtiyaçların karşılanmadığı durumlarda da olumsuz duygular açığa çıkmaktadır. Bunların içinde günlük hayatta en çok karşılaşılan duygu, kaygı, depresyon, korku, umutsuzluk, yalnızlık, öfke en dinamik olumsuz duygulardır. Mutluluk, huzur, sevgi, aşk, cinsel arzu, kendini yeterli hissetme de insan hayatındaki olumlu duygulardandır.

Psikoloji'nin kurucusu olarak kabul edilen Wilhelm Wundt da ilk dönemlerden itibaren duygular üzerinde çalışmalar gerçekleştirmiş ve içebakış (introspection) yönteminden yola çıkarak üç boyutlu duygu teorisi geliştirmiştir. Metronom sesinin insanlarda yarattığı duyguları üç kategoriye ayırmıştır: Hoş/hoş olmayan, gerilim/rahatlama ve heyecan/çöküntü. Her duygunun bu üç boyuttan birine yerleşebileceğini savunmuştur (Jahoda, 2011, ss. 159-180).

Bilim insanlarının üzerine araştırma yaptığı çok sayıda duygudurumu vardır. Bunlardan en sık kullanılanları; hayranlık, estetik, takdir, eğlence, anksiyete (kaygı), huşu, korku, beceriksizlik, can sıkıntısı, sakinlik, kafa karışıklığı, özlem, iğrenme, empatik acı, kıskançlık, heyecan, ilgi, neşe, nostalji, umutsuzluk, depresyon, üzüntü, tatmin, cinsel istek, sempati ve zaferdir. Duyguların nasıl ortaya çıktığı, nelere yol açtığı konusunda birçok araştırma yapılmış ve çok sayıda teori geliştirilmiştir. Bu teorilerden en yaygın, en çok bilinen ve geniş çevrelerce kabul görmüş duygu teorileri aşağıda yer almaktadır:

1.5.2. James-Lange Duygu Teorisi

Adını 1880’li yıllarda birbirinden bağımsız olarak ilk kez bu teoriyi oluşturan, William James ve Carl Georg Lange adındaki iki araştırmacıdan almaktadır. Bu araştırmacılar araştırmayı beraber değil aynı zamanlarda birbirinden bağımsız olarak üretmişlerdir. O sebeple James-Lange Duygu Teorisi adını almıştır (Malkoç vd., 2021, s. 89).

James-Lange Duygu Teorisi’ne göre duygu deneyimi, fizyolojik tepkilerin algılanma biçiminden kaynaklanmaktadır. Örneğin kişi evcil kedisini okşarken mutluluk duygusu hissedebilmektedir. Bu kurama göre, kişinin kedisini okşaması, kalp atışlarının hızlanması gibi bilinçsiz fizyolojik bir tepkiye yol açmaktadır. Bunun sonucunda beyindeki bazı nörotransmitterler değişmekte ve kişi, kedisini okşarken gülümsemeye başlamaktadır (James, 1884, ss. 188-205). Bu kuramı diğer kuramlardan ayıran en temel özellik ise fizyolojik tepkilerin yorumlanma biçiminin mutluluğa sebep olduğunu söylemesidir. Yani kişiyi mutlu eden şey kediye okşamak değil, kişinin vücudunda meydana gelen tepkidir. Bu sürecin gerçekleşme şeklinin farkına varmak da kişinin mutlu olduğunun farkına varmasını sağlamaktadır (Babayiğit vd., 2021, s. 110).

Bu kuram deneysel veriler tarafından desteklenmemektedir. Örneğin bir kaza sonucu omuriliği zedelenmiş kişinin, iskelet sisteminin heyecanına etkileri ve sinir ve otonom sistemin birbiriyle olan akımı kesilmiş olmasına rağmen bu durumu yaşayan bireylerin heyecan durumu yaşadıklarını gösteren durumlar bulunmaktadır. Dolayısıyla buna benzer sebepler ışığında birey, heyecanı yaşamakta fakat iç organlarında ve iskelet sistemindeki değişimlerin duygusunu hissedemeyeceğinden James’un teorisine şüpheyle yaklaşmıştır (Munn, 1968, s. 126).

1.5.3. Yüz Geri Bildirim Teorisi

Yüz Geri Bildirim Teorisi 1870’lerde Charles Darwin tarafından ortaya atılmıştır. Duygu ile ilgili ilk kuramsal yaklaşımlar Darwin ile başlamıştır. Darwin hayvanların yüz ifadelerini nasıl kullandığını incelemiş ve bu teoriyi oluşturmuştur (Darwin, 1872, ss. 365-366). 1900’lerden itibaren teori popüler olmuş yapılan birçok çalışmayla doğruluğu desteklenmiştir.

Yüz Geri Bildirim Teorisine göre yüz kaslarının ifadeleri ve beden rolü, duyguların deneyimlenmesine bağlıdır. Bu kasların hareketleri beyin tarafından farklı

şekilde yorumlanmaktadır. Sadece yüz ifadeleri duygulardan etkilenmemekte aynı zamanda yüz ifadeleri duygulardan da etkilenmektedir. Yüz ifadesini gönüllü ve istekli bir şekilde değiştirmek, duygu üzerinde de etkili olmaktadır. Sosyal bir ortamda zorla da olsa gülümseyen insanlar, etkinlik sırasında daha iyi vakit geçirmektedirler. Bunun aksine kaşlarını çatan veya donuk bir yüz ifadesiyle vaktini geçiren insanlar, ortamdan daha çabucak sıkılmaktadırlar (Kayıklık & Koçak, 2019, ss. 689-690).

Darwin, en güçlü olanın hayatını sürdürebilmesi için duyguların da evrimleşmesinin zorunlu olduğunu ve bunun da dünyadaki kültürlerde bulunabileceğini öne sürmüştür. Zaten insanların kullandığı ortak duyguları vardır. Bu duyguların yorumlanma biçimi dünyadaki kültürel farklılıklar göz önüne alınarak yapılmalıdır (Darwin, 1872, ss. 349-350).

1.5.4. Cannon-Bard Duygu Teorisi

Günümüzde en çok destek gören duygudurum teorisidir. 1920'lerin sonunda Walter Cannon ve araştırmacı Philip Bard, James-Lange yaklaşımını kabul etmeyerek bu duygu teorisini geliştirmiştir. Fizyolojik tepkilerin duyguları tetiklemesi fikrinin desteklenmeyen çok yönlerinin olduğunu düşünmüşlerdir. Bir insanın belli bir duygu hissetmeksizin fizyolojik olarak uyarılamayacağını ifade etmişlerdir. Örneğin kişi korktuğunda ya da hızlı bir şekilde koştuğunda kalp atışı hızlanmaktadır. Eğer bir duygunun oluşması için gereken tek şey fizyolojik tepki olsaydı kalbi hızlı atan herkesin korkması gerekirdi. Bu düşünceden hareketle Cannon ve Bard, birçok farklı duygunun aynı fizyolojik tepkilere neden olabileceğini keşfetmişlerdir (Cannon, 1927, ss. 106-124). Kişinin kalbi hızlı hızlı attığında öfke veya heyecan duygusunu birlikte hissetmek mümkün olabilmektedir. Bu duygular birbirinden tamamen farklı duygulardır. Ayrıca fizyolojik tepki sistemi, âni ve anlık ortaya çıkan duyguları üretebilmek için fazla yavaştır. Şiddetli bir ses duyulduğunda kişi o anda korkar veya şaşırır. Kalp atışının hızlanması ve kaslarının kasılması gibi fizyolojik tepkiler sonradan ortaya çıkar. Yani Cannon-Bard Duygu Teorisi'ne göre önce bir olay gerçekleşmekte ardından duygu ve tepki meydana gelmektedir (Ceyhan vd., 2012, s. 66).

1.5.5. Schacter-Singer Duygu Teorisi

Bilişsel kuramların güçlenmeye başladığı 1950-1960 yıllardan sonra önceki öne sürülen kuramlar eleştirilmeye başlamış, duyguların oluşma şekline dair farklı görüşler

ortaya atılmıştır. Bu bilişsel kuramlardan ilki Schacter ve Singer'in birlikte geliştirdikleri teoridir. Bu teoriye göre, fizyolojik ve bilişsel tepkiler bir araya gelerek duygu deneyimini meydana getirmektedir. Kişi, fizyolojik olarak uyarıldığında bu durumun nedenini tanımlayana kadar herhangi bir duygu hissetmemektedir (Schachter & Singer, 1962, s. 379). Yaşanan olayları bilinçli olarak tanımladığı zaman duygu ortaya çıkmaktadır (Köroğlu, 2018, s. 125). Fakat bu iki faktörlü duygu kuramı da pek çok psikolog tarafından eleştirilmiştir.

1.5.6. Lazarus Duygu Teorisi

1980'lerden sonra Lazarus bilişsel değerlendirme kuramını geliştirmiştir. Bu teoriye göre, duygu deneyimi, deneyimin bilişsel olarak nasıl değerlendirildiğine bağlıdır (Lazarus, 2001, ss. 37-67). Daha önce yaşanan bir olayın tekrarlanması durumunda birey, içinde bulunduğu durumu daha evvel tecrübe ettiği olaya bağlı olarak, inanç geleneğine ve kültürüne göre yorumlamaktadır. Bu nitelimenin veya değerlendirmenin ardından duygu ve fizyolojik tepki aynı anda ortaya çıkmaktadır. Kedi severken daha önce ısırılmış bir kişi, kedi sevmeyi korku duygusu ortaya çıkacağı için "korkutucu" olarak nitelendirebilir. Fakat kedilerden olumsuz hiçbir deneyim yaşamamış bir kişi için kedi ile birlikte olmak ve kediyi sevmek "harika" bir duygu olarak nitelendirilebilir ve mutluluk duygusu hissedebilir. Yani sonuç itibarıyla duygu nitelime deneyimine göre ortaya çıkmaktadır (Ceyhan vd., 2012, s. 68).

Çalışmada öğrencilerin duygu durumlarındaki değişimi gözlemek için depresyon, anksiyete (kaygı) ve umutsuzluk konuları değişken olarak ele alınmıştır.

1.6. Depresyon

Depresyon: "bir ümitsizlik, karamsarlık, yetersizlik, kendine güvensizlik, çaresizlik değersizlik duygusu, önemsiz nedenlerden ötürü suçluluk duyma veya kendini suçlama, sosyal yaşamdan çekilme, iştahsızlık veya aşırı yeme, uykusuzluk veya aşırı uyku, psikomotor heyecan ya da yavaşlık, yoğunlaşma yetersizliği, unutkanlık, kararsızlık, keyifsizlik, halsizlik, baş ağrısı gibi fiziksel şikayetler, normalde hoşlandığı etkinliklere veya genelde yaşama karşı ilgisizlik, zevk alamama, aşırı durumlarda ölüm ve intihar vb. ile tanımlanan belirlenebilir bir olaya bağlı olarak ortaya çıkan ruhsal bir çökkünlük" (Budak, 2000, s. 197) olarak ele alınmaktadır.

İnsanın kendisini yorgun, halsiz, huzursuz, bitkin hissetmesi, hayata dair yaşama duygusunun azalması, yaptığı hiçbir şeyden zevk alamaması, uyuyamama hali veya fazla uyuma bu durumu kendisi fark etmese de etrafındaki kişiler tarafından anlaşılmasıdır (Semerci, 2005, s. 84).

En yaygın olarak gözlenen duygu durum bozukluğu olan depresyon, birçok farklı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir. Tek başına olabileceği gibi başka bir soruna da eşlik edebilmektedir. Depresyon kadınlarda erkeklere oranla daha fazla görülmektedir (Köroğlu, 2006, s. 12). Türkiye’de görülme oranı yaklaşık %10-15 civarındadır (*Depresyon Konusunda Bilmek İstedikleriniz?*, 2023). Söz konusu rahatsızlık bireyin yaşadığı çevre ve sosyo-ekonomik durumundan bağımsız olarak meydana gelebilmektedir.

Yüksek düzeyde depresyona sahip bireylerde yemek yeme düzeni tamamen bozulmaktadır, aşırı kilo alımı ya da diyet yapmaksızın aşırı kilo kaybı, uykusuzluk, cinselliğe ilişkin ilginin belirgin azalması ve yinelenen intihar düşünceleri ve hatta bazen girişimleri görülebilmektedir. Bu durum birkaç ay süren yoğun bir üzüntü dönemi şeklinde ise “*Major Depresif Bozukluk*”, iki yıl ve daha uzun süre üzüntü ve ilişkili belirtilerin yoğunluğunun az olduğu bir şekilde yaşanıyorsa “*Distimik Depresyon*” olarak tanımlanmaktadır. Depresyon bir zayıflık değil tedavi edilmesi gereken hastalıktır (Tubridy & Corry, 2007, s. 15). Tam bir iyileşmenin sağlanabilmesi için psikoterapi ve ilaç tedavisinin beraber uygulanması gerekebilmektedir. Tedavi edilmediğinde kişide intihara varacak olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

Depresyonun en önemli sebeplerinin başında kalıtım gelmektedir. Kişinin soyağacında depresyona sahip bir birey varsa kendisinin de yakalanma ihtimali bulunmaktadır.

Uzun süren acizlik hissi ve gelecek hakkındaki cesaretsizlikle karakterize edilmektedir. Bu rahatsızlığa sahip bireylerde öz saygı düşmüştür ve genellikle bu kişiler işe yaramadıklarını düşünmektedirler. Duygudurumlarındaki bu değişim hayatlarının her yönüne yansımaktadır.

Olaylar karşısında hissedilen duygular, toplumsal ve ekonomik sebepler, çevresel faktörler, ailevi sorunlar, iş yaşamındaki yaşanan olumsuzluklar depresyona sebep yaygın sebepleri arasındadır. Suçluluk duygusu, günahkarlık duygusu, intihar eğilimi,

anlamsızlık, yaptığından zevk alamama, enerjide bitiklik, kilo alma veya verme, uyku düzeninde bozulmalar ve yeme düzeninde bozulmalar depresyonun temel sebeplerdendir.

Merter'e göre depresyonun çevresel faktörleri;

- Annesiz ve babasız yetişen nesiller,
- Gençlerde daha çok aidiyet hissinin kaybedilmesi,
- Dünyanın sonunun geldiği düşüncesi,
- Sanal dünyayla fazla temas etme,
- Gün ışığından yeterince yararlanamama, gece ve gündüz aktivitelerinin birbirine karışmasıdır.

Depresyona giren kişinin dış görünüşü değişmektedir. Birey genellikle üzüntülü, durgun, bakımsız ve tedirgindir; yavaş konuşur ya da hiç konuşmaz. Geçmiş için kendini suçlar ve pişmanlık duyar, geleceğe umutsuz bakmaya başlar (2014, s. 280).

1.7. Umutsuzluk

Umutsuzluk: “kişinin kendisini olumsuz özellikler ile tanımlaması, gelecek ile ilgili olarak olumsuz beklentiler içinde olması, olumsuz yaşantılarını değişmez ve genel kabul etmesi” (Oğuztürk vd., 2011, s. 174) olarak değerlendirilmektedir.

Umutsuzluk, yaşamdan ve gelecekte hiçbir beklenti içinde olmama halidir. Baş edilmesi en zor durumlardan birisidir. Umutsuzluk, kişinin yaşadıkları sonrası hayattan hiçbir beklentisinin kalmaması halidir. Umudunu kaybeden insanın hayatta hiçbir şeye karşı direnç gösterecek gücü kalmamaktadır. Herhangi bir insanın yaşamının bir döneminde bu duyguya kapılma ihtimali bulunmaktadır (Semerci, 2005, s. 23). Umutsuzluk durumunda bireyin etkinliği ve verimliliği azalmakta, harekete geçmesini sağlayan doğal mekanizma olan istek duygusu ortadan kalkmaktadır.

Umutsuzluk, kutsal öğretilerde kaçınılması gereken bir durum olarak nitelendirilerek kişinin umudunu kaybetmemesi telkin edilmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de “ve ancak Rabbinden ümit et” (Kur'an: 94/8) ile “Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin Allah, suçların hepsini bağışlar” (Kur'an: 39/53) ayetleri bu duruma işaret etmektedir.

Umutsuzluk, bireyin çevresinde, kendisinde, ailesinde ve iş yaşamında geçirdiği olumsuz tecrübeler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bedensel veya ruhsal çöküntüler,

zaman zaman kullanılan bazı ilaçların etkisiyle de ortaya çıkabilmektedir. Umutsuzluğun temel belirtisi sessizliktir. Umutsuz kişilerin sosyal çevresiyle ilişkileri azalmakta ya da tamamen bozulmaktadır. Bu kişiler geleceklerini planlamakta zorluk çekmeye başlarlar. Umutsuzluk, bazen tek başına ortaya çıkabilse de çoğunlukla depresyonla iç içe bir duygudurum bozukluğudur. Kişi hayattan zevk almaz, hayata yeniden başlama gücünü içinde hissedemez. Her şey karmaşıklaşır, hiçbir şeye ve kimseye güvenemez. Olumsuz düşünceler adete zihnini esir almıştır. Her şeye karamsar yaklaşır. En basit işleri dâhi bitirmekte zorlanır. Yaptığı işten soğur ve yapmak istemez. Kendini değersiz ve yetersiz hisseder. Sürekli yorgunluk ve bitkinlik hissi duyar (Kierkegaard, 2021).

1.8. Anksiyete (Kaygı)

Anksiyete: “kaynağı belirsiz bir korkunun veya kötü bir şey olacağına dair hissin verdiği rahatsızlık hali ya da temel bir ihtiyacın karşılanmamasından kaynaklı endişe durumu” (Masaroğulları & Koçakgöl, 2011, s. 13) olarak tanımlanmaktadır.

İnsanda zorlama yaratan etkenler sonrasında ortaya çıkan, değişik ve farklı durumları içeren yanıt anksiyete (kaygı) denilmektedir (Semerci, 2005, ss. 128-129). Bilinmeyene, bilinçdışı, kişi tarafından tanınmayan tehlikeye karşı hissedilmektedir. Kaygı, insanda kuruntu, korku, telaş, üzüntü gibi baskı ve gerilim yaratan duygudurumdur.

Her insan zaman zaman korkuya kapılarak herhangi bir şeyin başına geleceğinden endişe duyabilmektedir. Endişelendiği şey daha önce tecrübe ettiği veya başkasının yaşadığı bir olay olabilir. Tehlike ve tehditler karşısında kişinin endişe duyması da normaldir.

Fakat kaygıda asıl önemli olan şey, kişinin başına daha önce gelmiş bir olayın veya gelme ihtimali olan bir şeyin kişi tarafından zihninde kurularak hayat kalitesini bozacak kadar etkilemesidir. Kaygılı olmak, günlük hayatı, işi ve kişinin okul hayatını ya da ilişkilerini etkilemeye başladığı durumlarda anksiyete bozukluğuna dönüşmektedir.

Horney’e göre insan doğduğu andan yani bebeklikten itibaren kaygılanmaya başlamaktadır. Bu durumda insan kendini yalnız, çaresiz ve yardımcısız hisseder. Bu temel kaygı, kişinin çocukluğundan itibaren hayatında etkili olacak bir irade halini alır. Kişi taşıdığı bu histen kurtulabilmek için sevgi, boyun eğme ve güçlü olmaya çalışma gibi davranışlar sergilemektedir (2012, s. 148).

Kaygı ile korku birbiri ile ilişkili ancak birbirinden farklı kavramlardır. Korku, bir nesneye bağlıyken kaygı, bir nesneden bağımsız kişinin kendi iç görüşüyle oluşturduğu bir duygudurumdur. Panik atak, depresyon, kaygı ve obsesif kompulsif bozukluklar birbiri içine geçmiş, birbirinden bağımsız, bazı ortak noktaları olan duygudurum bozukluklarıdır.

Kaygı bozuklukları birkaç çeşittir. En yaygını özgül fobidir. Özgül fobi yaşayan insanlar günlük rutinlerini dahi yerine getiremeyecekleri mantıksız hareketlerde bulunurlar. Diğer bir kaygı bozukluğu sosyal fobidir. Bir topluluk karşısında konuşamama, kendini ifade edememe ve hatta kamuya açık yerlerde yemek yiyememeye kadar gidebilmektedir. Panik atak bozukluğu da başka bir kaygı bozukluğu türüdür. Kişi ani ve sebepsiz olan çok yoğun bir dehşet duygusu duyar. Göğüs ağrısı, terleme, nefes almada güçlük yaşayabilir (Sayar & Dinç, 2017, s. 137).

Freud'a göre ise anksiyete nesnel ve nevrotik olarak ikiye ayrılmaktadır. Nesnel anksiyete, dışarıdan gelen bir tehlikeye karşı verilen doğal bir tepkiyken nevrotik anksiyete, tehlike karşısında verilen bilinçdışı tepkilerdir (2014, s. 74).

Anksiyetenin temelinde psikolojik ve biyolojik sebepler yer almaktadır. Zorlayıcı durumlarda beyinde salgılanan bazı maddeler, beyin bazı bölgelerinde değişikliğe sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra östrojen hormonunun azalması da anksiyeteyi meydana getirebilmektedir.

Psikolojik ve biyolojik sebeplerin yanı sıra kalıtsal, çevresel ve kişisel faktörlere bağlı olarak da ortaya çıkabilmektedir. Bu duygudurum bozukluğunda en önde gelen etken kalıtsal yatkınlıktır. Somatik rahatsızlıklar epilepsi ve şeker hastalığı gibi bazı hastalıklar da bu duygu durum bozukluğunun ortaya çıkmasında etkindir (Sayar & Dinç, 2017, s. 138).

Kişinin hissettiği andan itibaren en çok rastlanan bedensel bulguları, el titremesi, kalp çarpıntısı, terleme, gerilme, ağızda kuruma, karın ağrısı ve kusma gibi belirtilerdir. Bilişsel olarak, dikkatte azalma, kontrolü kaybetme korkusu veya öleceğini hissetme olarak kendini göstermektedir. Davranışsal olarak sık nefes alıp verme, aşırı gergin olma, hareketsiz kalma gibi belirtiler gösterebilmektedir (Semerci, 2005, s. 130).

Twenge'ye göre 1990 yılında yükseköğrenim gören öğrencilerin kaygısı, 1950'li yıllarda eğitim gören öğrencilere göre %85 fazladır. Bu araştırma sonucu insanlarda kaygı zaman içerisinde önemli oranda artış göstermiştir (2009, s. 146).

Depresyon, anksiyete (kaygı) ve umutsuzluk birbirinin birer aşaması olmamakla birlikte bir kısmı birbirini içeren iç içe geçmiş kavramlardır. Genellikle depresyon duygu durum bozukluğunu yaşayan kişi umutsuzluk duygusunu da aynı anda yaşarken bazen anksiyete bozukluğunu da aynı anda yaşayabilir. Ancak bu zorunlu bir durum değildir. Bu duygu durum bozuklukları birbirinin içinde zaman zaman da kendini gösterebilir (Semerci, 2005, s. 131).

1.9. Dini Eğitimin Ruh Sağlığına Etkisi

Hafızlık eğitimi, İslam dinine mensup Müslümanlar için bir ibadet ve dini bir pratiktir. Hafızlık eğitimi alan bireylere uygulanacak eğitim modeli, hafızlık yapılan ortamın pedagojik olarak düzenlenmesi vb. konular din eğitimi alanında incelenmektedir.

Din, duygusal bir tecrübedir. İnanç bireysel olarak bakıldığında insanları ruhsal olarak olumlu etkiler. İncanın ismi değişir fakat etkisi aynıdır. İnanç bireyleri ayakta tutan içsel bir kaynaktır. Bireyin dini öğrenme şekli, dinin bireyi olumlu veya olumsuz etkilemesi konusunda belirleyicidir. Dini inanç kişinin zihninde; şevkatli, hoş görülü, ayırım yapmayan, içinde saygı dolu bir anlayışla koruyucudur, kolaycıysa, güven ve sevgi içeriyorsa ruhsal olarak destekleyicidir. Fakat din çok katı öğrenilmiş ise, kişinin zihninde çok cezalandırıcı ise, dini öğretiler sürekli şekilde cehennem korkusu üzerine ise kişi ruh sağlığı anlamında olumsuz etkilenebilir. Hatta bu şekilde yetişmiş bir kişide kişilik yapısı olarak her zaman bir cezalandırılma korkusu, her zaman bir suçluluk düşüncesi hakim olabilir. Kişinin hayatında işler ters gittiği zaman, hep cezalandırılacağını düşünebilir. Bunlar da ruh sağlığına olumsuz etki edebilir (James, 2017, s. 27)

Türkiye’de DİB’e bağlı resmî Kur’an kurslarında uygulanan “Hafızlık Eğitim Programında”, iki yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan ilki kurslar arasında eğitim birliği sağlanmak amacıyla hafızlık eğitimi ile ilgili temel esasların yer aldığı “geleneksel yöntem”, ikincisi ise alandaki yeni araştırmalar sonucunda bulunan zihnin çalışma sistemini dikkate alarak geliştirilen “tekrarlara dayalı yöntem”dir. Hafızlık Eğitim Programı’nda yer alan “tekrarlara dayalı yöntem”, hafızlık eğitim sürecinin oldukça kısa bir sürede tamamlanmasını sağlarken geleneksel yöntemle hafızlık yapmak çok daha

uzun bir süre almaktadır. Eğitimin uzun sürmesi ise bireyde yorgunluğu artırmakta, bilişsel açıdan yıpranan bireyde ruhsal gerilimlere sebep olabilmektedir. Bu programlardaki hedef, eğitim alan çocuklarda eğitimi iyi yönde ilerletmek, çocukların üzerindeki baskıyı hafifletmek fikrine dayanmaktadır. Bununla birlikte DİB'in eğitim programında, her iki yöntemde de hafızlık eğitiminin süresinin bireysel farklılıklara göre değişebileceği ifade edilmiştir (DİB, 2010, ss. 13-14).

Yapılan araştırmalar, Türkiye'de hafızlık eğitiminin sistem ve yöntem anlayışı bakımından yenilenmesi gerekliliğini göstermektedir (Ünsal, 2006, s. 95). Bu bağlamda geleneksel yöntemin her cüzün son sayfasından başlamasının, bazı bireylerde bıkkınlık ve yılgınlık yarattığı, bu yüzden hafızlık eğitiminin yarıda kesilmesinin bile söz konusu olduğuna dikkat çekilmekte ve Kur'an'ın tamamının ezberlenmesini öngören geleneksel hafızlık eğitim anlayışının yanında beş cüz, on cüz hafızlığı gibi uygulamaların geliştirilebileceği önerilmektedir (Akdemir, 2010, ss. 30-31).

İKİNCİ BÖLÜM

GEREÇ VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Konusu

Bilindiği gibi hafızlık eğitimi uzun süren, sabır ve emek isteyen meşakkatli bir yoldur. Bu süreçte bireyin duygu durumlarında değişimler olması normaldir. Bu çalışmada değişimlerin yönü, düzeyleri ve aşamaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bireyin hafızlık eğitimi sırasındaki yaşının duygu durumlarına etkisinin ne olduğu incelenecektir.

Ayrıca hafızlık eğitimi alan kişinin cinsiyetine göre duygu durumlarda değişim olup olmadığına bakılacak ve değişim düzeyleri incelenecektir. Hafızlık eğitimi boyunca bireyin hafızlığa başladığında, hafızlığı ortaladığında ve sonuna yaklaştığında, ezberlediği cüzünde geldiği yere göre duygu durum değişimleri incelenecektir.

Hafızlık eğitimi sırasındaki duygu durum değişimlerine bireyin doğduğu, yaşadığı yerin büyükşehir, kasaba veya köy olmasının etkisinin olup olmadığı da incelenecektir.

Hafızlık öğrencisinin ailesinin gelir durumu, ekonomik düzeyinin de yaşadığı duygu durumu değişimlerinde payının olup olmadığı da incelenecektir. Bütün bu inceleme alanlarında temel olarak öğrencinin umutsuzluk, depresyon ve anksiyete (kaygı) düzeylerinin hangi oranda olduğu öğrenilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde, hafızlık eğitimi ve bu eğitim sırasındaki psikolojik süreçleri ve motivasyonları ile ilgili genel bilgiler verilecektir. Ayrıca psikolojik olarak tüm insanların yaşadığı duygu durumları hakkında genel bilgiler verilecektir. İkinci bölümde, yapılan çalışmanın bulguları ortaya konacak, ortaya çıkan bulgular açıklanacak ve analizler yapılarak öneriler sunulacaktır.

2.2. Araştırmanın Amacı

İslam Tarihi boyunca Müslümanların kutsal kitapları Kur'an-ı Kerim'i ezberleme çabaları olmuştur. İlk dönem Müslümanlarının kutsal kitabı hıfzetmesinin amacı muhafaza etmek iken, son dönem Müslümanlarda ise korumanın yanı sıra ezberlenmesini İslam'ın temel ibadetleri namaz, oruç gibi algılanmaya başlayarak inanç meselesi haline gelmiştir. Ezberlenme sebebi her ne olursa olsun günümüze kadar ezberlenmeye devam edilmiştir.

Literatür incelendiğinde hafızlık eğitimi sırasında talebenin duygudurum değişimleri bilimsel araştırmalara konu edilmediği, bunun yerine daha çok eğitimin kendisine odaklanıldığı görülmektedir. Bireyin eğitim alırken yaşadığı kaygı, umutsuzluk, mutluluk veya depresyon durumları, bu duygu değişimlerinin bireyin sonraki yaşantısındaki rolü büyük önem arz etmektedir. Sonuçta bu bireyler toplumdan ayrı değil bilakis toplumun içinde kamu sektöründe veya özel sektörde çalışacak, herhangi bir iş kolunda çalışmasalar dahi toplumun bir ferdi olarak yaşamlarına devam edeceklerdir. Dolayısıyla bu bireylerin yaşadığı duygu durum değişimlerini bilmek ve yaşama olan etkisini araştırmak din psikolojisi açısından gereklidir.

Hafızlık eğitimi alan bireylerin duygu durumlarında yaşadığı değişimler, bu değişimlerdeki yaşanan dalgalanmalar ve eğitim sürecinin uzamasıyla yaşanan duygu durumlarının din psikolojisi açısından incelenmesi gerekliliği araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Eğitim alırken duygu durumlarında depresyon, anksiyete ve umutsuzluk oranlarına bakılacaktır.

Bu çalışma ile ortaya koyulan, “Hafızlık eğitimi alan bireylerin eğitim alırken yaşadığı duygu durum değişimlerinin kaynağı, duygu değişimlerinin sebepleri ve bu duygudurum değişimlerinin öğrenciler üzerindeki olumlu–olumsuz etkisi” araştırılacaktır.

2.3. Araştırmanın Önemi

Hız. Peygamberden itibaren günümüze kadar geçen süre içerisinde sayısız Müslüman hafızlık eğitimi almıştır. Bu eğitimi alma amaçları gerek dini, gerek bireysel, gerek toplumsal sebepler olsun hafızlık yapan bireyin bu zorlu süreci genel olarak din eğitimi ve din sosyolojisi perspektifinden ele alınmıştır. Ancak bireylerin bu eğitimi

alırken yaşadığı psikolojik durumlar (anksiyete, stres, korku, mutluluk, depresyon vb.) hakkında müstakil bir çalışma yapılmadığı görülmektedir.

Eğitim, ancak eğitimin bütün unsurlarının tam manasıyla sağladığı durumlarda başarıya ulaşmaktadır. Eğitim alan bireylerin biyolojik olgunluğu ve içinde bulunduğu fiziki şartlara ek olarak psikolojik açıdan sağlıklı olmaları da amaçlarına ulaşmalarını doğrudan etkilediği varsayımından hareketle “hafızlık eğitimi alan bireylerin bu eğitim sırasındaki kaygı, depresyon ve umutsuzluk düzeylerinin ne durumda olduğu ve hafızlık eğitimi alan bireylerin duygu durumlarındaki değişimde yaş, cinsiyet, ekonomik ve kültürel seviyelerinin etkisinin ne olduğu” sorusu çalışmanın temel araştırma problemini oluşturmaktadır. Bireylerin yaşayacağı duygudurum değişimlerinin hafızlık öncesi, başlama kararı, başlanması, hafızlık ortasındaki süreçler ile hafızlığın bitirilip tamamlanması sürecinde açık bir şekilde ortaya konulması, hafızlık yapacak bireylere rehberlik etmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu araştırmanın yapılması din psikolojisi açısından konunun ele alınmayışının eksikliğini kapatması ve din psikolojisi alanında yeni bir katkı ortaya çıkarılması bakımından önemlidir.

2.4. Araştırmanın Yöntemi

Tez çalışmasında hafızlık eğitimi alan kız ve erkek öğrencilerin duygudurum değişimleri araştırılmış olup, öncelikli olarak konuyla ilgili kaynak taraması yapılarak konunun kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Sonra bireylerin hafızlık eğitime yükledikleri anlam ve bu çerçevede değişen duygu durumlarını keşfetmek için “nicel yaklaşım” ile gözlem altında yanıtlama anket yöntemi uygulanmıştır. Bu çalışmada, hafızlığın bu deneyimi yaşayanlar için ne anlam ifade ettiğini, hangi motivasyonla hafızlığa yöneldiklerini, hafızlık eğitimi sürecinde ne gibi sıkıntılar yaşadıklarını ve hafızlığın yaşamlarını nasıl etkilediğini derinlemesine anlamak ve açıklamak için nicel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Nicel araştırma teknikleri arasından da durum çalışması tercih edilmiştir (Creswell, 2014, s. 4). Çalışmada Demografik Bilgi Formu ve Duygulara Dair Değerlendirme Anket formu da yöneltilmiştir. Demografik bilgi formda bireylerin; yaş, cinsiyet, öğrenim durumu, anne ve babasının öğrenim durumu, yaşadığı yer, ailenin gelir durumu, hafızlık eğitimine ne kadar süredir devam ettiği ve bu eğitimi almasında etkili olan sebepleri öğrenmek amacıyla sorulan sorular bulunmaktadır.

Ayrıca Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği de klinik ölçekler olarak kullanılmıştır.

2.5. Veri Toplama Araçları:

Tezde veri toplama araçları olarak Beck Anksiyete (Kaygı) Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçekleri kullanılmıştır. Ayrıca Olumlu-Olumsuz duygulara dair değerlendirme anket formu ile demografik bilgi formu kullanılmıştır.

2.5.1 Beck Anksiyete (Kaygı) Ölçeği

Beck Anksiyete Ölçeği, Aaron T. Beck tarafından oluşturulan ve 21 sorudan oluşan Uluslararası geçerliliği olan bir ölçektir. Beck, hayatı boyunca bazı korkularla yaşamış (boğulma korkusu, yaralanma korkusu vb.) sonunda da bu korkularını yenmiştir. Sorunlarını aşması, kuramını geliştirmede ve başkalarını anlamada etkili olmuştur.

Freud'dan farklı olarak depresyon gibi duygu durum bozukluklarının bir sebep değil sonuç olduğu kararına vararak, bilişsel temelli kuramlar geliştirmiştir. İlk başlarda psikiyatri çevresinde ilgi göremese de bilişsel terapinin kullanılmaya başlanmasıyla Amerikan Psikoloji Derneği ve Amerikan Psikiyatri Derneğinden araştırma ödülü alan tek kişi olmuştur (Merter, 2014, s. 397).

Sorduğu her sorunun karşılığında belirli bir puanı vardır. Testin sonucunda puanlar toplanır. Çıkan sonuca göre bir yargıya ulaşılır.(Beck vd., 1988, s. 893). 8-15 puan arası hafif anksiyete belirtileri, 16-25 puan arası orta düzeyde anksiyete belirtileri, 26-63 puan arası şiddetle düzeyde anksiyete belirtileri olarak kategorize edilir. Epstein, Brown ve Steer tarafından geliştirilen BAÖ, Ulusoy tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır (Ulusoy, 1998, s. 165).

2.5.2. Beck Umutsuzluk Ölçeği

Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck tarafından 20 sorudan oluşan, ergen ve yetişkinlerde umutsuzluk düzeyini ölçmek amacıyla 1974 yılında geliştirilmiştir. Durak ve Palabıyıkoglu tarafından test edilmiş Türkçe'ye uyarlanmıştır (Durak & Palabıyıkoglu, 1994, s. 312).

Ölçekte her cevaba 1 puanın verildiği 20 soru sorulur. Toplamda en fazla 20 puan alınır. Değerlendirme sonucu olarak ise, puan aralıklarının 0-3: “Minimal”; 4-8: “Hafif”;

9-14: “Orta (sık takip edilmesi gereken)” ve 15-20: “Şiddetli (kesin intihara meyilli)” gösterdiği düşünülmektedir.

2.5.3. Beck Depresyon Ölçeği

Beck Depresyon Ölçeği ya da diğer adıyla envanteri, 1961 yılında Beck ve arkadaşları tarafından oluşturulan, depresyonun karakteristik özelliklerini ve semptomlarını değerlendiren bir ölçektir. Hisli tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır (Hisli, 1988, s. 120).

Her maddede 0-3 puan alınan 21 soru sorulur. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 63’tür ve elde edilen puanların 0-9: “Normal”; 10-18: “Hafif”; 19-29: “Orta” ve 30-63: “Şiddetli” depresyon belirtisini gösterdiği varsayılmaktadır.

2.5.4 Olumlu Duygular/Olumsuz Duygular

Hafızlık eğitimi, uzun süreli bir eğitim olduğundan aynı oranda uzun bir motivasyona ihtiyaç vardır. Bu noktada motivasyona olumsuz ve olumlu yönde etki edecek bir çok faktörden söz edilebilir (Osmanoğlu & Aslan, 2019, s. 178). Bu konuyla alakalı öğrencilerin içinde bulundukları duygusal atmosferi anlayabilmek için çeşitli sorular yöneltilmiştir.

Çalışmada olumsuz duygular,

*“Hafızlık eğitimi sırasındaki duygu değişimlerim sosyal hayatımda umutsuz bir insan olmama neden oldu.”

*“Hafızlık eğitimi sırasında yaşadığım duygusal değişimler toplum içinde yaşanan olaylara umutsuz bakmama neden oldu.”

*“Hafızlık eğitimi sırasında yaşadığım duygusal değişimler toplum içinde değersiz hissetmeme neden oldu.”

*“Hafızlık eğitimi ile beraber sosyal hayattan uzaklaşmış hissettim.”

*“Hafızlık eğitimi süreci hazırlık safhasında baştan bırakma hissini taşıyım.”

*“Hafızlık eğitimi beni zorlar.”

*“Hafızlık eğitimi sırasında duygu değişimlerim ailemi ve çevremi olumsuz etkiledi.”

*“Hafızlık eğitiminde zorlandığım zamanlar ailemden destek göremediğimi düşünürdüm.”

*“Hafızlık eğitimine başlamadan önce umutsuzdum.”

*“Hafızlık eğitiminin psikolojik olarak yorucu olduğunu düşünürdüm.”

*“Hafızlık eğitimi sırasında yaşadığım duygu durum değişimleriyle başa çıkmak için profesyonel destek aldım.” gibi sorulan toplamda 11 sorudan oluşmaktadır.

Olumlu duygular,

*“Hafızlık eğitimi almam toplum içinde kendimi önemli hissetmemi sağladı.”

*“Hafızlık eğitimine başladıktan sonra duygularım hafızlığın ilerlemesi ile olumlu değişti.”

*“Hafızlık eğitimi almam toplum içinde kendimi daha iyi ifade etmemi sağladı.”

*“Hafızlık eğitimi sürecinde ezberimi yaparken beni anlayan arkadaşım vardı.”

*“Hafızlık eğitimim sırasında umutsuzluk ve mutluluk duygularım arasında duygu değişimi yaşarım.”

*“Hafızlık yaparken dersimi verip veremeyeceğim konusunda endişe duyarım.”

*“Hafızlık eğitimi alırken hafızlığımı tamamlamaya yaklaştıkça kaygım azalır.” gibi sorulan toplamda 7 sorudan oluşmaktadır.

2.5.5. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek için hazırlanan, yaş, cinsiyet, yaşanılan yer, ailenin gelir durumu, eğitim durumu, katılımcının annesinin ve babasının eğitim durumu, eğitime karar verme şekli ve eğitimi alma süresi gibi bilgilerin yer aldığı kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Hazırlanan anket örneklem grubuna yöneltilerek alınan veriler analiz edilerek değerlendirilmiştir. Önce konunun geçtiği kaynaklar taranıp veriler toplanmış sonra bu veriler değerlendirilerek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma 10 yaş ve üzeri eğitim alan kız ve erkek öğrenciler ile yürütülmüştür. Çalışma 426 katılımcıyla gerçekleştirilmiş fakat değerlendirme sonucu eksik cevaplanan

ve çift cevap verilen sorular çıkarıldıktan sonra toplamda 216 kız 206 erkek katılımcı olmak üzere 422 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir.

2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Hafızlık eğitimi alan bireylerin duygu durum değişimlerini incelemek üzere yapılan araştırmada;

*Örneklem grubunda, sadece Kocasinan İlçesi ve Melikgazi İlçesinde bulunan dört hafızlık eğitimi okulunu ele alınması bakımından sınırlıdır.

*Örneklem grubunun, 2021-2022 eğitim - öğretim yılı öğrencilerinden oluşması bakımından sınırlıdır.

*Örneklem grubuna yöneltilen soruların 2022 haziran ayı ile eylül ayı arası zamanla sorulması bakımından sınırlıdır.

*Örneklem grubunun, sadece hafızlık eğitimine devam edenlerle görüşülmesi, yarıda bırakanların araştırılmaya dahil edilmemesi bakımından sınırlıdır.

*Araştırmanın sonuçları, anket ve görüşmeye gönüllü olarak katılanlardan elde edilen verilerle ve veri toplama aracının ölçüm gücüyle sınırlıdır.

2.7. Verilerin Analizi

Verilerin analizi SPSS. 24.0 ile yapılmıştır. Çalışmada ölçek puanları hesaplanmış ve puanların normal dağılıma uygunluğunun belirlenmesi için basıklık ve çarpıklık katsayıları incelenmiştir. Ölçeklerden elde edilen basıklık ve çarpıklık değerlerinin +3 ile -3 arasında olması normal dağılım için yeterli görülmektedir (Groeneveld & Meeden, 1984, ss. 391-399).

Katılımcılara demografik bilgi formunda yöneltilen sorulara verdikleri cevapların frekans ve yüzdeleri hesaplanarak dağılımları belirlenmiştir. Analizler bu çerçevede değerlendirilmeye sunulmuştur.

2. 8. Bulgular

Katılımcılara yöneltilen Demografik Bilgi Formu ile Duygulara Dair Değerlendirme Anket Formunun analiz sonuçları aşağıda verilmiştir.

2.8.1. Betimsel İstatistikler

Aşağıdaki tabloda çalışmaya katılan öğrencilerin betimsel istatistiklerine yer verilmektedir.

Tablo 2.1: Demografik Özelliklere Yönelik Dağılımı

		n	%
1. Yaşınız?	10-13	311	73,7
	14-18	83	19,7
	18 ve üzeri	28	6,6
2. Cinsiyetiniz?	Kız	216	51,2
	Erkek	206	48,8
3. Yaşamınızı geçirdiğiniz yer?	Köy/Kasaba	29	6,9
	Şehir	40	9,5
	Büyükşehir	353	83,6
4. Eğitim durumunuz?	İlköğretim	315	74,6
	Lise/Üniversite	107	25,4
5. Ailenizin gelir durumu nedir?	5000 TL ve altı	30	7,1
	5001-6000 TL	68	16,1
	6001-7000 TL	88	20,9
	7001 TL ve üstü	236	55,9
6. Annenizin eğitim durumu?	İlkokul	104	24,6
	Ortaokul	97	23,0
	Lise	100	23,7
	Üniversite	92	21,8
	Lisansüstü	29	6,9
7. Babanızın eğitim durumu?	İlkokul	73	17,3
	Ortaokul	56	13,3
	Lise	98	23,2
	Üniversite	160	37,9
	Lisansüstü	35	8,3
8. Hafızlık eğitimine nasıl karar verdiniz?	Kendi isteğimle	304	72,0
	Ailemin isteğiyle	106	25,1
	Hocamın isteğiyle	12	2,8
	Arkadaşlarımın isteğiyle	0	0,0
9. Kaç yıldır hafızlık eğitimi alıyorsunuz?	1 yıldan az	209	49,5
	1 yıl	136	32,2
	2 yıl	51	12,1
	3 yıl	26	6,2
10. Anne babanız sağ mı?	Sağ birlikte yaşıyor.	403	95,5
	Sağ ayrı yaşıyor.	12	2,8
	Anne sağ baba yaşamıyor.	7	1,7
	Baba sağ anne yaşamıyor.	0	0,0
	Her ikisi de yaşamıyor.	0	0,0

Tablo 2.1, katılımcıların sosyodemografik özelliklerini göstermektedir. Çalışmaya katılan bireylerin yaş dağılımı ise şu şekildedir:

Katılımcıların 10-13 yaş arası oranı %73,7 (n=311), 14-18 yaş arası oranı %19,9 (n=84) ve 18 yaş ve üzeri oranı %6,6 (n=28)'dir.

Hafızlık eğitimi alan katılımcıların cinsiyete göre dağılımına bakıldığında, kız katılımcıların oranı %51,2 (n=216), erkek katılımcıların oranı ise %48,8 (n=206)'dir.

Yaşamını geçirdiği yere göre dağılımı ise araştırmaya katılanların %6,9'u (n=29) köy ve kasabada %9,5'i (n=40) şehirde, % 83,6'sı (n=353) ise büyükşehirde yaşamaktadır.

Eğitim durumu değişkenine göre, %74,6'sı (n=315) ilköğretim mezunudur. Katılanların %25,4'ü (n=107) lise ve üniversite okuyor veya mezun olduğu görülmüştür.

Gelir durumu değişkenine göre araştırmaya katılanların %7,1'i (n=30) 4000 TL ve altı gelir durumuna sahiptir. Katılımcıların %16,1'i (n=68) 4001 TL ve 5000 TL gelire sahiptir. Katılımcıların %20,9'u (88) 6001 TL ve 7000 TL gelir durumuna sahiptir. Katılımcıların %55,9'u (236) 7001 TL ve üzeri gelire sahiptir.

Katılımcıların annelerinin eğitim durumu oranı ilkokul mezunları oranı %24,6 (n=104), ortaokul mezunları oranı %23,0 (97), lise mezunları %23,7(100), üniversite mezunları oranı %21,8 (92), lisansüstü mezunları oranı %6,9 (29)'dur.

Babası ilkokul mezunu olan katılımcıların oranı %17,3 (n=73), babası ortaokul mezunu olan katılımcıların oranı %13,3 (56), babası lise mezunu olan katılımcıların oranı %23,2 (98), babası üniversite mezunu olanların oranı %37,9(160), babası lisansüstü eğitime sahip olan katılımcıların oranı %8,3 (35)'tür.

Katılımcıların %72,0'si (n=304) hafızlık eğitimini kendi isteğiyle almaya karar verdiğini söylemiştir. Katılımcıların %24,1'i (106) hafızlık eğitimini ailesinin isteğiyle almaya karar verdiğini söylemiştir. Katılımcıların %2,8'i (n=12) hocasının isteğiyle hafızlık eğitimi almaya karar verdiğini söylemiştir. Arkadaşlarının isteğiyle hafızlık eğitimi almaya karar verdiğini söyleyen katılımcı yoktur.

Araştırmaya katılan katılımcıların 1 yıldan az süre ile eğitim görenlerinin oranı %49,5 (n=209), 1 yıl süre ile eğitim alanlarının oranı %32,2 (n=136), 2 yıl süre ile eğitim alanlarının oranı %12,1 (n=51), 3 yıl süre ile eğitim alanlarının oranı %6,2 (n=26)'dir.

Anne babası sağ ve birlikte yaşayan katılımcıların oranı %95,5 (n=403), sağ ve ayrı yaşayan katılımcıların oranı %2,8 (n=12), anne sağ babası yaşamayan katılımcıların oranı %1,7 (n=7), anne ve baba her ikisinin de hayatta olmadığı katılımcı yoktur.

Tablo 2.1'e göre katılımcıların N sayısı analize uygun görülmediğinden Beck Anksiyete (kaygı), Beck Depresyon, Beck Umutsuzluk oranları, hafızlığa yönelik duygular, olumlu ve olumsuz duyguların karşılaştırma analizi yapılamamıştır.

2.9. Çıkarımsal İstatistik Sonuçları

Tablo 2.2: Basıklık ve Çarpıklık Değerleri İle Güvenirlik Katsayısı

	n	Çarpıklık	Basıklık
Olumsuz Duygular	422	-0,032	-1,671
Olumlu Duygular	422	0,203	-1,485
Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular	422	0,173	-1,666
Beck Anksiyete Ölçeği	422	0,714	-0,578
Beck Umutsuzluk Ölçeği	422	1,065	-0,488
Beck Depresyon Ölçeği	422	1,054	-0,422

Değerler incelendiğinde her bir puanın basıklık ve çarpıklık katsayılarının -3 ile +3 arasında olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre puanların normal dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Puanların normal dağılım göstermesi nedeni ile çalışmada parametrik test teknikleri kullanılmıştır. Ölçek puanının demografik özelliklere göre farklılık gösterme durumunun analiz edilmesi için t testi ve ANOVA testi kullanılmıştır. T testi, 2 gruplu demografik değişkenlerin analizinde kullanılırken ANOVA testi k (k>2) gruplu değişkenlerin analizinde kullanılmıştır. Diğer yandan hafızlık eğitimine yönelik duygular ile anksiyete, umutsuzluk ve depresyon arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla Pearson korelasyon analizi sonuçları ile birlikte anksiyete, umutsuzluk ve depresyonun, hafızlık eğitimine yönelik duygular üzerindeki etkisini test etmek amacıyla regresyon analizine yer verilmiştir.

Tablo 2.3: Araştırmaya katılanların duygular ve beck ölçeklerine göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri

	n	Minimum	Maximum	X	ss
Olumsuz Duygular		11	55	26,64	13,47
Olumlu Duygular		12	35	24,05	6,50
Hafızlık Eğitime Yönelik Duygular	422	34	94	69,10	16,44
Beck Anksiyete Ölçeği		1	54	17,27	15,42
Beck Umutsuzluk Ölçeği		1	17	6,82	5,25
Beck Depresyon Ölçeği		0	52	18,16	14,40

Olumsuz Duygular, Olumlu Duygular, Hafızlık Eğitime Yönelik Duygular, Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği ortalama değerler (X) ve standart sapma (ss) değerlerini sunmaktadır.

Olumsuz Duygular ortalaması 26,64 (n=422) ve standart sapması 13,47'dir. Olumlu Duygular ortalaması 24,05 (n=422) ve standart sapması 6,50'dir. Hafızlık Eğitime Yönelik Duygular ortalaması 69,10 (n=422) ve standart sapması 16,44'dür. Beck Anksiyete Ölçeği ortalaması 17,27 (n=422) ve standart sapması 15,42'dir. Beck Umutsuzluk Ölçeği ortalaması 6,82 (n=422) ve standart sapması 5,25'dir. Beck Depresyon Ölçeği ortalaması 18,16 (n=422) ve standart sapması 14,40'dir.

Tablo 2.4: Beck Ölçeklerinin Düzeylerine Yönelik Dağılımı

		n	%
Beck Anksiyete Ölçeği	Hafif (<21)	250	59,2
	Orta (22-35)	111	26,3
	Şiddetli (>36)	61	14,5
Beck Umutsuzluk Ölçeği	Minimal (0-3)	199	47,2
	Hafif (4-8)	91	21,6
	Orta (9-14)	66	15,6
	Şiddetli (>15)	66	15,6
Beck Depresyon Ölçeği	10'dan düşük puan	208	49,3
	Hafif (10-16)	63	14,9
	Orta (17-29)	58	13,7
	Şiddetli (30-63)	93	22,0

Tablo 2.4'de görüldüğü gibi katılımcıların, Beck Anksiyete(kaygı) Ölçeği değerlerine göre %59,2'si (n=250) hafif, %26,3'ü (n=11) orta, %14,5'i (n=61) şiddetli derecede anksiyetesi olduğu görülmektedir. Katılımcıların, Beck Umutsuzluk Ölçeği değerlerine göre %47,2'si (n=199) minimal, %21,6'sı (n=91) hafif, %15,6'sı (n=66) orta, %15,6'sı (n=66) şiddetli derecede umutsuz olduğu görülmüştür. Katılımcıların, Beck Depresyon Ölçeği değerlerine göre, %49,3'ü (n=208) minimal, %14,9'u (n=63) hafif, %13,7'si (n=58) orta, %22,0'ı (n=93) şiddetli derecede depresyon duygusu hissettiğini

göstermektedir. Bu durum farklı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmış olabilir. Eğitimi alan bireylerin gelişim çağları göz önüne alındığında yaş faktörüne bağlı olduğu şeklinde yorumlanabilir. Hafızlığın yapıldığı ortamın bireyin psikolojik iyi oluşunu etkilemiş olduğu düşünülebilir. Hafızlık eğitimi veren öğretmenlerin öğretim biçimlerinden, öğrencilere yaklaşım ve davranışlarından kaynaklanabilir. Bireyin yaşadığı ailevi sorunlardan kaynaklanabilir. Bireyin kişisel duygu durum değişimlerinden kaynaklanabilir. Bireyin yaşamını geçirdiği yerin köy veya kent olmasından kaynaklanabilir.

Tablo 2.5: Güvenirlik Analizi

	Cronbach's Alpha
Hafızlık Eğitime Yönelik Duygular	0,873
Beck Anksiyete Ölçeği	0,962
Beck Umutsuzluk Ölçeği	0,904
Beck Depresyon Ölçeği	0,952

Tablo 2.5 güvenirlik sonuçları incelendiğinde; alt boyutun $0,80 \leq \alpha = 0,801 < 1,00$ olması nedeniyle çok yüksek derecede güvenilir bir alt boyut olduğu sonucuna varılmıştır.

2.10. T-Testi Sonuçları

Tablo 2.6: Ölçek Puanlarının Cinsiyet Bakımından Farklılık Gösterme Analizi

2. Cinsiyetiniz?		n	X	ss	t	p
Olumsuz Duygular	Kız	216	27,34	11,33	1,091	0,276
	Erkek	206	25,90	15,38		
Olumlu Duygular	Kız	216	22,25	6,34	-6,070	0,000*
	Erkek	206	25,94	6,13		
Hafızlık Eğitime Yönelik Duygular	Kız	216	67,01	14,79	-2,686	0,008*
	Erkek	206	71,30	17,78		
Beck Anksiyete Ölçeği	Kız	216	23,63	17,19	9,683	0,000*
	Erkek	206	10,60	9,56		
Beck Umutsuzluk Ölçeği	Kız	216	9,56	6,01	13,207	0,000*
	Erkek	206	3,96	1,59		
Beck Depresyon Ölçeği	Kız	216	25,60	16,62	13,076	0,000*
	Erkek	206	10,36	4,04		

Olumsuz Duygular, Olumlu Duygular, Hafızlık Eğitime Yönelik Duygular, Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçek puanlarının cinsiyete göre farklılık gösterme durumunun incelenmesi amacıyla yapılan t testi sonuçları 2. 9. 4. nolu tabloda verilmiştir.

Tablo 2.6'ya bakıldığında kız öğrencilerin olumsuz duyguları 27,34 (n=216) ile erkek öğrencilerinin olumsuz duyguları 25,90 (n=206), kız öğrencilerinin olumsuz

duygularının az bir farkla fazla olmasına rağmen paralellik gösterdiği görülmektedir. Kız öğrencilerin olumlu duyguları 22,25 (n=216) ile erkek öğrencilerinin olumlu duyguları 25,94 (n=206) anlamlı sonuç vermiştir. Kız öğrencilerin Hafızlık eğitimine yönelik duyguları 67,01 (n=216), erkek öğrencilerin hafızlık eğitimine yönelik duyguları oranı 71,30 (n=206) ile cinsiyetlerinin ortalama durumları ile uygunluk göstermektedir.

Beck Depresyon Ölçeğine göre kızların depresyon düzeyi 25,60 (n=216), erkeklerin depresyon oranı 10,36 (n=206) ile kızların depresyon oranının erkeklerden fazla olduğu görülmektedir. Beck Anksiyete Ölçeğine göre kızların anksiyete oranı 23,63 (n=216), erkeklerin anksiyete oranı 10,60 (n=206) ile kızların anksiyete oranının erkeklerden daha fazla anksiyeteye sahip olduğu görülmüştür. Beck Umutsuzluk Ölçeğine göre kızların umutsuzluk oranı 9,56 (n=216), erkeklerin umutsuzluk oranı 3,96 (n=206) ile kızların erkeklerden daha fazla umutsuzluk oranına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2.7: Ölçek Puanlarının Eğitim Durumu Bakımından Farklılık Gösterme Analizi

4. Eğitim durumunuz?		n	X	ss	t	p
Olumsuz Duygular	İlköğretim	315	24,51	14,26	-7,464	0,000*
	Lise/Üniversite	107	32,88	8,08		
Olumlu Duygular	İlköğretim	315	25,27	6,16	6,954	0,000*
	Lise/Üniversite	107	20,48	6,15		
Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular	İlköğretim	315	72,22	16,79	8,583	0,000*
	Lise/Üniversite	107	59,93	11,12		
Beck Anksiyete Ölçeği	İlköğretim	315	11,41	10,29	-14,734	0,000*
	Lise/Üniversite	107	34,54	15,09		
Beck Umutsuzluk Ölçeği	İlköğretim	315	4,62	2,82	-15,975	0,000*
	Lise/Üniversite	107	13,31	5,38		
Beck Depresyon Ölçeği	İlköğretim	315	11,98	7,51	-16,741	0,000*
	Lise/Üniversite	107	36,36	14,42		

Olumsuz Duygular, Olumlu Duygular, Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular, Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçek puanlarının eğitim duruma göre farklılık gösterme durumunun incelenmesi amacıyla yapılan t testi sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 2.7'ye bakıldığında ilköğretim mezunlarının olumsuz duygularının 14,51 (n=315) ile diğer eğitim durumundakilerden az orana sahip olduğu görülmektedir.

İlköğretim mezunlarının olumlu duygularının 25,27 (n=315) ile diğer eğitim durumundakilerden daha fazla orana sahip olduğu görülmektedir. İlköğretim mezunlarının hafızlık eğitimine yönelik duygularının oranının 72,22 (n=315) ile diğer eğitim durumundakilerden daha fazla orana sahip olduğu görülmektedir. İlköğretim mezunlarının Beck Anksiyete (kaygı) Ölçeği oranlarının 11,41 (n=315) olduğu görülmüştür. İlköğretim mezunlarının Beck Depresyon Ölçeği oranları 36,36 (n=315) olduğu görülmüştür. İlköğretim mezunlarının Beck Umutsuzluk Ölçeği oranlarının 4,62 (n=315) olduğu görülmüştür.

Eğitim durumu lise ve üniversite olan katılımcıların olumsuz duygularının 32,88 (n=107) ile ilköğretim mezunlarından daha yüksek oranla olumsuz duyguya sahip olduğu görülmektedir. Eğitim durumu lise ve üniversite olan katılımcıların olumlu duygularının 25,27 (n=107) ile diğer eğitim durumundakilerden daha fazla orana sahip olduğu görülmektedir. Eğitim durumu lise ve üniversite olan katılımcıların hafızlık eğitimine yönelik duygularının oranının 72,22 (n=107) ile diğer eğitim durumundakilerden daha fazla orana sahip olduğu görülmektedir. Eğitim durumu lise ve üniversite olan katılımcıların Beck Anksiyete (kaygı) Ölçeği oranlarının 34,54 (n=107) olduğu görülmüştür. Eğitim durumu lise ve üniversite olan katılımcıları Beck Depresyon Ölçeği Oranları 11,98 (n=107) olduğu görülmüştür. Eğitim durumu lise ve üniversite olan katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeği oranlarının 13,31 (n=107) olduğu görülmüştür.

Analiz sonuçlarına göre Olumsuz Duygular, Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçek puanı eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir. Ortalama puanlarına göre Lise/Üniversite eğitim düzeyinde olanların Olumsuz Duygular, Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçek puanı en yüksek iken İlköğretim düzeyinde olanların puanı en düşüktür. Analizi yapılan duygu değişimlerinin eğitim durumu arttıkça duygu durumlarındaki değişimlerin de arttığı görülmüştür. Eğitim durumunun katılımcıların duygularına doğrudan etkisi olduğu sonucuna varılabilir

2.11. Tek Yön ANOVA Sonuçları

Tablo 2.8: Ölçek Puanlarının Yaş Bakımından Farklılık Gösterme Analizi

Yaşınız		n	X	ss	ANOVA	
					F	p
Olumsuz Duygular	10-13	311	24,33	14,42	20,053	0,000*
	14-18	83	31,96	6,49		
	18 ve üzeri	28	36,39	7,99		
Olumlu Duygular	10-13	311	25,45	6,13	31,386	0,000*
	14-18	83	20,06	5,72		
	18 ve üzeri	28	20,36	6,44		
Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular	10-13	311	72,59	16,86	30,505	0,000*
	14-18	83	59,84	9,26		
	18 ve üzeri	28	57,82	12,37		
Beck Anksiyete Ölçeği	10-13	311	11,04	10,08	188,529	0,000*
	14-18	83	32,65	11,94		
	18 ve üzeri	28	40,96	18,81		
Beck Umutsuzluk Ölçeği	10-13	311	4,42	2,54	299,505	0,000*
	14-18	83	13,37	5,04		
	18 ve üzeri	28	14,07	5,05		
Beck Depresyon Ölçeği	10-13	311	11,48	6,85	325,680	0,000*
	14-18	83	36,00	12,57		
	18 ve üzeri	28	39,54	15,69		

Olumsuz Duygular, Olumlu Duygular, Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular, Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçek puanlarının yaşa göre farklılık gösterme durumunun incelenmesi amacıyla yapılan anova testi sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 2.8’de katılımcıların yaş bakımından farklılık gösterme analizi Beck anksiyete (kaygı), depresyon ve umutsuzluk ölçekleri ile birlikte yapılmıştır. 10–14 yaş arası katılımcıların 24,33’ü (n=311) olumsuz duygu taşıyan en az grubu oluşturmaktadır. Bu yaş grubu olumlu duygular sıralamasında 25,45 (n=311) ile ikinci sırada olumlu duyguyu taşıyan gruptur. Yine bu yaş grubunun hafızlık eğitimine yönelik duyguları 72,59 (n=311) ile en yüksek durumdadır. Beck Anksiyete (kaygı) Ölçeğine göre anksiyete oranı 11,04 (n=311), Beck Depresyon Ölçeğine göre depresyon oranı 11,48 (n=311), Beck Umutsuzluk Ölçeğine göre umutsuzluk oranı 4,42 (n=311) ile anlamlı bir orantı olduğu görülmektedir.

Katılımcılardan 14-18 yaş aralığında olanlar 31,96 (n=83) ile diğer yaş gruplarına göre ikinci sırada olumsuz duygu taşımaktadır. Bu yaş grubu olumlu duyguları 20,06 (n=83) ile ikinci sırada yer almaktadır. Hafızlık eğitimine yönelik duygular sıralamasında bu yaş grubunun 59,84 (n=83) ile diğer yaş gruplarına göre ikinci sırada yer almaktadır. Beck Anksiyete (kaygı) Ölçeğine göre anksiyete oranı 32,65 (n=83), Beck Depresyon

Ölçeğine göre depresyon oranı 36,00 (n=83), Beck Umutsuzluk Ölçeğine göre umutsuzluk oranı 13,37 (n=83) ile anlamlı bir orantı olduğu görülmektedir.

Katılımcılarda 18 yaş ve üzerinde olanlar 36,39 (n=28) ile olumsuz duygu durumunu en yüksek yaşayan gruptadır. Bu yaş grubunun olumlu duyguları 20,36 (n=28) ile diğer yaş gruplarına göre ikinci sırada yer almaktadır. Hafızlık eğitime yönelik duygular sıralamasında bu yaş grubunun 57,82 (n=28) ile diğer yaş gruplarına göre düşük oranı taşımaktadır. Beck Anksiyete(kaygı) Ölçeğine göre anksiyete oranı 40,96 (n=28), Beck Depresyon Ölçeğine göre depresyon oranı 39,54 (n=28), Beck Umutsuzluk Ölçeğine göre umutsuzluk oranı 14,07 (n=28) ile anlamlı bir orantı olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaşları arttıkça olumsuz duygularının da arttığı görülmüştür. 10 yaş ile 18 yaş arası olumlu duygular paralel yönlü iken 18 yaş üzeri olumlu duygularda azalma olmuştur. Katılımcıların yaşları arası anksiyete (kaygı) oranları, depresyon oranları ve umutsuzluk oranlarının yaşları arttıkça arttığı görülmüştür.

Tablo 2.9: Ölçek Puanlarının Yaşamını Geçirdiği Yer Bakımından Farklılık Gösterme Analizi

3. Yaşamınızı geçirdiğiniz yer?		n	X	ss	ANOVA	
					F	p
Olumsuz Duygular	Köy/Kasaba	29	38,34	4,98	18,368	0,000*
	Şehir	40	32,28	5,26		
	Büyükşehir	353	25,03	13,94		
Olumlu Duygular	Köy/Kasaba	29	17,93	4,69	38,095	0,000*
	Şehir	40	18,58	5,08		
	Büyükşehir	353	25,18	6,17		
Hafızlık Eğitime Yönelik Duygular	Köy/Kasaba	29	53,31	7,81	29,554	0,000*
	Şehir	40	58,38	7,15		
	Büyükşehir	353	71,61	16,51		
Beck Anksiyete Ölçeği	Köy/Kasaba	29	46,41	14,54	199,003	0,000*
	Şehir	40	37,53	9,43		
	Büyükşehir	353	12,58	10,92		
Beck Umutsuzluk Ölçeği	Köy/Kasaba	29	15,72	3,61	264,477	0,000*
	Şehir	40	15,65	3,81		
	Büyükşehir	353	5,09	3,45		
Beck Depresyon Ölçeği	Köy/Kasaba	29	43,83	11,89	256,475	0,000*
	Şehir	40	41,13	10,72		
	Büyükşehir	353	13,45	9,35		

Olumsuz Duygular, Olumlu Duygular, Hafızlık Eğitime Yönelik Duygular, Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçek puanlarının yaşanılan yere göre farklılık gösterme durumunun incelenmesi amacıyla yapılan anova testi sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 2.9’da görüldüğü üzere şehir 32,28 (n=40) ve büyükşehirde 25,03 (n=353) yaşayanların olumsuz duyguları birbirine yakın iken köy ve kasabada 38,34 (n=29) yaşayanların olumsuz duyguları oranı, şehir ve büyükşehirde yaşayanlara oranla daha fazladır. Köy ve kasabada yaşayanların olumlu duyguları %17,93(n=29) ile şehirde yaşayanların olumlu duyguları 18,58 (n=40) ile birbirine yakinken, büyükşehirde yaşayanların olumlu duygularının oranı 25,18 (n=353) ile diğer yerleşim yerlerinde yaşayanlara göre yüksek olduğu gözlenmiştir. Hafızlık eğitime yönelik duygularda, köy ve kasabada yaşayanların oranı 53,31 (n=29), şehirde yaşayanların oranı 58,38 (n=40) ile birbirine yakinken büyükşehirde yaşayanların oranı 71,61 (n=353) ile diğer gruplara göre daha fazla olduğu görülmüştür.

Köy ve kasabada yaşayanların anksiyete (kaygı) oranı, 46,41 (n=29) ile en fazla, şehirde yaşayanların anksiyete (kaygı) oranı, 37,53 (n=40) ile diğerlerine oranla orta, büyükşehirde yaşayanların anksiyete (kaygı) oranı 12,58 (n=353) ile diğerlerine oranla en az olduğu görülmüştür.

Köy ve kasabada yaşayanların umutsuzluk oranı, 15,72 (n=29), şehirde yaşayanların umutsuzluk oranı, 15,65 (n=40) ile birbirine yakinken, büyükşehirde yaşayanların umutsuzluk oranı, 5,09 (n=353) ile diğerlerine oranla en az umutsuzluk oranına sahip olduğu görülmüştür.

Köy ve kasabada yaşayanların depresyon oranı, 43,83 (n=29) şehirde yaşayanların depresyon oranı 41,13 (n=40) ile birbirine yakın, büyükşehirde yaşayanların depresyon oranının 13,45 (n=353) ile diğerlerine oranla en az olduğu görülmüştür.

Buradan çıkan sonuçtan yapılan analize göre; köy ve kasabada yaşayanların anksiyete (kaygı), umutsuzluk ve depresyon oranları diğer yerleşim yerlerinde yaşayanlara göre yüksekken, büyükşehirde yaşayanların anksiyete (kaygı), umutsuzluk ve depresyon oranları diğer yerleşim yerlerinde yaşayanlara göre en az seyir etmiş, şehirde yaşayanların anksiyete (kaygı), umutsuzluk ve depresyon oranları orta seviyede kalmıştır. Hafızlık eğitimi sırasındaki duygu değişimleri ile yaşanan şehir arasında ters bir orantı görülmüştür. Bu durumun sosyolojik, psikolojik veya kişisel sebeplere bağlı olarak da değiştiği düşünülebilir.

Tablo 2.10: Ölçek Puanlarının Ailenin Gelir Durumu Bakımından Farklılık Gösterme Analizi

5. Ailenizin gelir durumu nedir?		n	X	ss	ANOVA	
					F	p
Olumsuz Duygular	5000 TL ve altı	30	34,23	7,91	9,771	0,000*
	5001-6000 TL	68	32,03	5,82		
	6001-7000 TL	88	23,51	13,48		
	7001 TL ve üstü	236	25,28	14,80		
Olumlu Duygular	5000 TL ve altı	30	25,10	4,58	14,465	0,000*
	5001-6000 TL	68	19,56	4,33		
	6001-7000 TL	88	24,39	7,62		
	7001 TL ve üstü	236	25,09	6,25		
Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular	5000 TL ve altı	30	63,87	9,84	14,058	0,000*
	5001-6000 TL	68	58,74	8,00		
	6001-7000 TL	88	71,63	18,01		
	7001 TL ve üstü	236	71,81	17,01		
Beck Anksiyete Ölçeği	5000 TL ve altı	30	22,40	12,06	57,575	0,000*
	5001-6000 TL	68	31,69	6,99		
	6001-7000 TL	88	23,05	22,96		
	7001 TL ve üstü	236	10,31	8,63		
Beck Umutsuzluk Ölçeği	5000 TL ve altı	30	7,90	3,99	127,372	0,000*
	5001-6000 TL	68	13,19	3,69		
	6001-7000 TL	88	9,53	6,90		
	7001 TL ve üstü	236	3,84	1,52		
Beck Depresyon Ölçeği	5000 TL ve altı	30	21,27	10,03	131,951	0,000*
	5001-6000 TL	68	35,62	8,75		
	6001-7000 TL	88	25,85	19,31		
	7001 TL ve üstü	236	9,87	4,29		

Olumsuz Duygular, Olumlu Duygular, Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular, Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçek puanlarının ailenin gelir duruma göre farklılık gösterme durumunun incelenmesi amacıyla yapılan anova testi sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 2.10’da katılımcıların gelir durumu dağılımına bakıldığında, katılımcıların olumsuz duygu durumlarının, 5000 TL ve altı gelir durumuna sahip olanlarda 30,23 (n=30), olumlu duygu oranlarının 25,10 (n=30) ile diğer gelir durumlarından daha fazla olduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre Olumsuz Duygular, Olumlu Duygular ölçek puanı ailenin gelir durumuna göre farklılık göstermektedir. Ortalama puanlarına göre geliri 5000 TL ve altı olanların Olumsuz Duygular, Olumlu Duygular ölçek puanı en yüksektir.

Hafızlığa yönelik duygular 7001 TL ve üstü gelir durumuna sahip olanlarda 71,81 (n=236) ile en fazla orana sahip olan grup olduğu görülmüştür. Analiz sonuçlarına göre Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular ölçek puanı ailenin gelir durumuna göre farklılık göstermektedir. Ortalama puanlarına göre geliri 7001 TL ve üstü olanların Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular ölçek puanı en yüksektir.

Beck Anksiyete Ölçeği 5001-6000 TL gelir durumuna sahip olanlar 31,69 (n=68), Beck Umutsuzluk Ölçeğine göre 13,19(n=68) ve Beck Depresyon Ölçeklerine göre % 35,62 (n=68) ile farklılık göstermektedir. Ortalama puanlarına göre geliri 5001-6000 TL olanların göre Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçek puanı en yüksektir.

Bu sonuç; gelir durumu dağılımı en az olan grubun olumsuz duygularının, diğer gelir gruplarından anlamlı derecede daha fazladır şeklinde yorumlanabilir. Katılımcılardan gelir durumu dağılımı en az olan grubun olumlu duygularının, diğer gelir gruplarına sahip anlamlı derecede daha fazladır şeklinde yorumlanabilir.

Beck Depresyon Ölçeği, Beck Anksiyete (kaygı) Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği ile hafızlık eğitime yönelik duygular arasında ters yönlü paralel anlamlı bir farklılaşma olduğu sonucuna varılabilir.

Tablo 2.11: Hafızlık Eğitime Yönelik Duygular Puanının Annenin Eğitim Durumu Bakımından Farklılık Gösterme Analizi

6. Annenizin eğitim durumu?		n	X	ss	ANOVA	
					F	p
Olumsuz Duygular	İlkokul	104	32,81	6,30	383,621	0,000*
	Ortaokul	97	41,19	5,61		
	Lise	100	11,68	3,71		
	Üniversite	92	16,77	8,78		
	Lisansüstü	29	38,69	5,45		
Olumlu Duygular	İlkokul	104	20,64	5,35	98,997	0,000*
	Ortaokul	97	21,40	3,26		
	Lise	100	31,23	1,61		
	Üniversite	92	25,17	7,14		
	Lisansüstü	29	16,86	2,97		
Hafızlık Eğitime Yönelik Duygular	İlkokul	104	59,78	8,59	294,702	0,000*
	Ortaokul	97	54,55	7,02		
	Lise	100	87,81	3,52		
	Üniversite	92	80,03	12,66		
	Lisansüstü	29	52,03	7,52		
Beck Anksiyete Ölçeği	İlkokul	104	30,35	10,96	451,284	0,000*
	Ortaokul	97	20,86	4,21		
	Lise	100	2,51	2,94		
	Üniversite	92	5,14	2,62		
	Lisansüstü	29	47,79	10,78		
Beck Umutsuzluk Ölçeği	İlkokul	104	12,47	4,50	324,571	0,000*
	Ortaokul	97	5,34	2,21		
	Lise	100	3,10	0,44		
	Üniversite	92	3,08	0,27		
	Lisansüstü	29	16,24	2,95		
Beck Depresyon Ölçeği	İlkokul	104	33,48	11,73	361,442	0,000*
	Ortaokul	97	13,70	4,93		
	Lise	100	8,38	2,20		
	Üniversite	92	7,59	1,73		
	Lisansüstü	29	45,41	9,03		

Tablo 2.11'de katılımcıların annelerinin eğitim durumuna göre duygular analizi verilmiştir. Katılımcıların annelerinin eğitim durumu ortaokul olanların olumsuz duygu oranları 41,19 (n=97) ile en fazla olan gruptur. Anneleri lise mezunu olan katılımcıların olumlu duygu oranları 31,23 (n=100) ile hafızlığa yönelik duygu oranları 87,81 (n=100) ile en fazla olan grup olduğu görülmüştür. Ortalama puanlarına göre annenin eğitim düzeyi lise olanların Olumlu Duygular, Hafızlık Eğitime Yönelik Duygular ölçek puanı en yüksektir. Analiz sonuçlarına göre Olumsuz Duygular ölçek puanı annenin eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir. Ortalama puanlarına göre annenin eğitim düzeyi Ortaokul olanların Olumsuz Duygular ölçek puanı en yüksektir.

Analiz sonuçlarına göre Beck Anksiyete Ölçeği annenin eğitim durumu lisansüstü olanların 47,79 (n=29), Beck Umutsuzluk Ölçeği oranı 16,24 (n=29) ve Beck Depresyon Ölçek oranı 45,41 (n=29) ile diğer gruptakilerin ortalama puanlarına göre annenin eğitim düzeyi Lisansüstü olanların Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon ölçek puanı en yüksektir.

Bu tablo sonuçlarına göre, Beck Anksiyete (kaygı) Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeğine göre annesinin eğitim durumu arttıkça katılımcıların, daha fazla depresyon, anksiyete (kaygı) ve umutsuzluğa sahip olduğu sonucuna varılabilir. Bu durumun annenin çalışma hayatına katılımı sebebiyle çocuğuyla fazla vakit geçirememesi ve fazla ilgilenememesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 2.12: Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular Puanının Babanın Eğitim Durumu Bakımından Farklılık Gösterme Analizi

7. Babanızın eğitim durumu?		n	X	ss	ANOVA	
					F	p
Olumsuz Duygular	İlkokul	73	33,32	5,12	68,133	0,000*
	Ortaokul	56	34,61	7,80		
	Lise	98	13,26	7,63		
	Üniversite	160	26,18	14,64		
	Lisansüstü	35	39,49	5,96		
Olumlu Duygular	İlkokul	73	20,19	4,35	71,376	0,000*
	Ortaokul	56	18,66	5,35		
	Lise	98	30,80	2,20		
	Üniversite	160	23,81	6,60		
	Lisansüstü	35	22,97	2,55		
Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular	İlkokul	73	58,44	5,89	80,379	0,000*
	Ortaokul	56	57,25	11,41		
	Lise	98	86,10	7,36		
	Üniversite	160	70,27	17,33		
	Lisansüstü	35	57,37	6,72		
Beck Anksiyete Ölçeği	İlkokul	73	30,78	7,37	219,347	0,000*
	Ortaokul	56	39,86	15,54		
	Lise	98	3,52	6,16		
	Üniversite	160	10,72	8,23		
	Lisansüstü	35	21,43	4,31		
Beck Umutsuzluk Ölçeği	İlkokul	73	12,63	3,87	274,414	0,000*
	Ortaokul	56	14,39	5,21		
	Lise	98	3,41	1,46		
	Üniversite	160	3,67	1,32		
	Lisansüstü	35	6,57	2,02		
Beck Depresyon Ölçeği	İlkokul	73	34,34	9,33	331,346	0,000*
	Ortaokul	56	39,45	14,23		
	Lise	98	8,83	3,89		
	Üniversite	160	9,03	3,09		
	Lisansüstü	35	18,26	3,85		

Olumsuz Duygular, Olumlu Duygular, Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular, Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçek puanlarının babanın eğitim düzeyine göre farklılık gösterme durumunun incelenmesi amacıyla yapılan anova testi sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 2.12'ye göre Olumsuz Duygu Oranı babası ilkokul mezunu olan katılımcıların 20,19 (n=73), babası ortaokul mezunu olan katılımcıların oranı 30,80 (n=56), babası lise mezunu olan katılımcıların oranı 13,26 (n=98), babası üniversite mezunu olan katılımcıların oranı 26,18 (n=160), babası lisansüstü eğitime sahip olan katılımcıların oranı 39,49 (n=35) ile grupta en fazla orana sahip olduğu görülmektedir.

Babası ilkokul mezunu mezunu olan katılımcıların Olumlu Duygu oranı 20,19 (n=73), babası ortaokul mezunu olan katılımcıların oranları 18,66 (n=56), babası lise mezunu olan katılımcıların oranı 30,80 (n=98), babası üniversite mezunu olan

katılımcıların oranı 23,81 (n=160), babası lisansüstü eğitime sahip olan katılımcıların olumlu duyguları oranı 22,97 (n=35)'dir.

Babası ilkokul mezunu olan katılımcıların Hafızlık Eğitime Yönelik Duygu oranı 58,44 (n=73), babası ortaokul mezunu olan katılımcılarda 57,25 (n=56), babası lise mezunu olan katılımcılarda 86,10 (n=98), babası üniversite mezunu olan katılımcıların duyguları 70,27 (n=160), babası lisansüstü eğitime sahip olan katılımcılarda 57,37 (35)'dir.

Babası ilkokul mezunu olan katılımcıların Beck Anksiyete (kaygı) Ölçeğine göre oranı 30,78 (n=73), babası ortaokul mezunu olan katılımcıların oranı 39,86 (n=56), babası lise mezunu olan katılımcıların oranı 3,52 (n=98), babasının eğitim durumu üniversite olan katılımcıların oranı 10,72 (n=160), babası lisansüstü eğitime sahip olanların oranı 21,43 (n=35)'tür.

Babası ilkokul mezunu olan katılımcıların Beck Umutsuzluk Ölçeğine göre oranı 12,63 (n=73), babası ortaokul mezunu olan katılımcıların oranı 14,39 (56), babası lise mezunu olan katılımcıların oranı 3,41 (n=98), babası üniversite ve üzeri mezun olan katılımcıların oranı 3,67 (n=160), babası lisansüstü eğitime sahip olanların oranı 6,57 (n=35)'dir.

Babası ilkokul mezunu olan katılımcıların Beck Depresyon Ölçeğine göre oranı 34,34 (n=73), babası ortaokul mezunu olan katılımcıların oranı 39,45 (n=56), babası lise mezunu olan katılımcıların oranı 8,83 (n=98), babasının eğitim durumu üniversite olan katılımcıların oranı 9,03 (n=160), babası lisansüstü eğitime sahip olanların oranı 18,26 (n=35)'dir.

Analiz sonuçlarına göre Olumsuz Duygular puanı babanın eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir. Ortalama puanlarına göre babanın eğitim düzeyi, Lisansüstü olanların Olumsuz Duygular ölçek puanı en yüksektir. Olumlu Duygular, Hafızlık Eğitime Yönelik Duygular puanı babanın eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir. Ortalama puanlarına göre babanın eğitim düzeyi Lise olanlara göre Olumlu Duygular, Hafızlık Eğitime Yönelik Duygular ölçek puanında ise en yüksektir.

Analiz sonuçlarına göre Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçek puanı babanın eğitim durumuna göre farklılık göstermektedir. Ortalama

puanlarına göre babanın eğitim düzeyi Ortaokul olanlarda Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon ölçek puanı en yüksektir. Bu durum katılımcıların babalarının eğitim durumunun arada kalmışlığından kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 2.13: Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular Puanının Hafızlık Eğitimine Karar Verme Şekli Bakımından Farklılık Gösterme Analizi

8. Hafızlık eğitimine nasıl karar verdiniz?		n	X	ss	ANOVA	
					F	p
Olumsuz Duygular	Kendi isteğimle	304	23,32	14,23	40,500	0,000*
	Ailemin isteğiyle	106	34,58	4,96		
	Hocamın isteğiyle	12	40,58	1,93		
Olumlu Duygular	Kendi isteğimle	304	26,11	6,09	72,574	0,000*
	Ailemin isteğiyle	106	18,78	3,90		
	Hocamın isteğiyle	12	18,67	5,79		
Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular	Kendi isteğimle	304	74,20	16,49	69,893	0,000*
	Ailemin isteğiyle	106	56,40	5,10		
	Hocamın isteğiyle	12	52,17	4,30		
Beck Anksiyete Ölçeği	Kendi isteğimle	304	9,83	9,12	355,440	0,000*
	Ailemin isteğiyle	106	34,84	10,37		
	Hocamın isteğiyle	12	50,75	7,66		
Beck Umutsuzluk Ölçeği	Kendi isteğimle	304	3,92	1,79	818,320	0,000*
	Ailemin isteğiyle	106	14,01	3,64		
	Hocamın isteğiyle	12	16,83	0,39		
Beck Depresyon Ölçeği	Kendi isteğimle	304	10,22	4,95	842,841	0,000*
	Ailemin isteğiyle	106	37,45	9,62		
	Hocamın isteğiyle	12	48,83	4,67		

Olumsuz Duygular, Olumlu Duygular, Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular, Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçek puanlarının hafızlık eğitimine karar verme durumuna göre farklılık gösterme durumunun incelenmesi amacıyla yapılan anova testi sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 2.13'e göre araştırmaya katılan katılımcıların, Olumsuz Duygu oranı kendi isteğiyle hafızlık eğitimi alanlarda 23,32 (n=304), ailesinin isteğiyle hafızlık eğitimine karar verenlerde 34,58 (n=106), hocasının isteğiyle hafızlık eğitimine karar verenlerde 40,58 (n=12)'dir.

Katılımcıların, Olumlu Duygu oranı kendi isteğiyle hafızlık eğitimi alanların 26,11 (n=304), ailesinin isteğiyle hafızlık eğitimine karar verenlerin 18,78 (n=106) hocasının isteğiyle hafızlık eğitimine karar verenlerin 18,67 (n=12)'dir.

Katılımcıların, Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygu Oranı kendi isteğiyle hafızlık eğitimi alanların 74,20 (n=304), ailesinin isteğiyle hafızlık eğitimine karar verenlerin 56,40 (n=106) hocasının isteğiyle hafızlık eğitimine karar verenlerin 52,17 (n=12)'dir.

Beck Anksiyete(kaygı) Ölçeği sonuçlarına göre, hafızlık eğitimine kendi isteğiyle eğitime karar verenlerin oranı 9,83 (n=304), ailesinin isteğiyle hafızlık eğitimi almaya başlayanların oranı 34,84 (n=106), hocasının isteğiyle karar verenlerin oranı 50,75 (n=12)'dir.

Beck Umutsuzluk Ölçeği sonuçlarına göre, hafızlık eğitimine kendi isteğiyle karar verenlerin oranı 5,63 (n=304), ailesinin isteğiyle hafızlık eğitimi almaya karar verenlerin oranı 14,01 (n=106), hocasının isteğiyle karar verenlerin oranı 16,83 (n=12)'dür.

Beck Depresyon Ölçeği sonuçlarına göre hafızlık eğitimine kendi isteğiyle eğitime karar verenlerin oranı 10,22 (n=304), ailesinin isteğiyle eğitimi almaya karar verenlerin oranı 37,45 (n=106), hocasının isteğiyle karar verenlerin oranı ise 48,83 (n=12)'dür.

Tablodan çıkan sonuca göre, hafızlık eğitimine kendisi karar verenlerin olumsuz duyguları daha az gözlenirken eğitime kendisi karar verenlerin olumlu duyguları ve hafızlık eğitimine yönelik duyguları daha fazladır. Başkalarının isteğiyle eğitime karar verenlerin olumsuz duygusu, olumlu duygusundan ve hafızlık eğitimine yönelik duygusundan daha fazladır. Bu da bize eğitime karar verme şekli ile eğitim sırasındaki duygu durumları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir

Tablodan çıkan analiz sonuçlarına göre, hafızlık eğitimine hocasının isteğiyle karar verenlerin Beck Anksiyete (kaygı) Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği sonuçları oranı daha fazladır. Kendi isteğiyle eğitime başlamaya karar verenlerin Beck Anksiyete (kaygı) Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği sonuçları oranı daha azdır. Bu durumun kendi isteğiyle başlayan bireylerde başarıma duygusunu daha fazla hissetmelerinden dolayı ruhsal gerilimlerinin daha az olması sebebiyle olduğu düşünülebilir.

Tablo 2.14: Ölçek Puanlarının Hafızlık Eğitimi Alma Süresi Bakımından Farklılık Gösterme Analizi

9. Kaç yıldır hafızlık eğitimi alıyorsunuz?		n	X	ss	ANOVA	
					F	p
Olumsuz Duygular	1 yıldan az	209	16,11	10,12	220,705	0,000*
	1 yıl	136	38,19	6,68		
	2 yıl	51	33,16	5,17		
	3 yıl	26	37,96	5,99		
Olumlu Duygular	1 yıldan az	209	27,52	6,41	62,668	0,000*
	1 yıl	136	21,82	3,59		
	2 yıl	51	18,18	4,55		
	3 yıl	26	19,42	6,16		
Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular	1 yıldan az	209	81,59	13,42	183,538	0,000*
	1 yıl	136	57,07	6,71		
	2 yıl	51	56,94	7,31		
	3 yıl	26	55,50	10,71		
Beck Anksiyete Ölçeği	1 yıldan az	209	4,77	4,95	432,020	0,000*
	1 yıl	136	24,26	6,20		
	2 yıl	51	37,02	10,28		
	3 yıl	26	42,50	18,82		
Beck Umutsuzluk Ölçeği	1 yıldan az	209	3,17	0,85	307,852	0,000*
	1 yıl	136	7,85	3,63		
	2 yıl	51	15,29	4,43		
	3 yıl	26	14,15	5,30		
Beck Depresyon Ölçeği	1 yıldan az	209	8,21	2,53	314,714	0,000*
	1 yıl	136	20,74	10,14		
	2 yıl	51	40,94	9,80		
	3 yıl	26	40,00	16,47		

Olumsuz Duygular, Olumlu Duygular, Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular, Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçek puanlarının hafızlık eğitim alma süresine göre farklılık gösterme durumunun incelenmesi amacıyla yapılan anova testi sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 2.14'e göre katılımcılardan Olumsuz Duygu oranı, 1 yıldan az süre ile eğitim görenler 16,11 (n=209), 1 yıldır eğitim görenler %38,19 (n=136)) 2 yıldır eğitim görenler 33,16 (n=51), 3 yıldır eğitim alanlarda ise 37,96 (n=26)'dır.

Katılımcıların Olumlu Duygu oranı, 1 yıldan az süre ile eğitim görenler 27,52 (n=209), 1 yıldır eğitim görenler 21,82 (n=136)) 2 yıldır eğitim görenler 18,18 (n=51), 3 yıldır eğitim alanlarda ise 19,42 (n=26)'dir.

Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular oranı, 1 yıldan az süre ile eğitim görenler 81,59 (n=209), 1 yıldır eğitim görenler 57,07 (n=136)) 2 yıldır eğitim görenler 56,94 (n=51), 3 yıldır eğitim alanlarda ise 55,50 (n=26)'dir.

Beck Anksiyete(kaygı) Ölçeği değerlendirme sonuçlarına göre 1 yıldan az eğitim gören katılımcıların anksiyete oranı 4,77 (n=209), 1 yıldır eğitim gören katılımcıların anksiyete oranı 24,26 (n=136), 2 yıl süre ile eğitim gören katılımcıların anksiyete oranı 37,02 (n=51), 3 yıldır eğitim gören katılımcıların anksiyete oranı 42,50 (n=26)'dir.

Beck Umutsuzluk Ölçeği değerlendirme sonuçlarına göre 1 yıldan az eğitim gören katılımcıların umutsuzluk oranı 3,17 (n=209), 1 yıldır eğitim gören katılımcıların umutsuzluk oranı 7,85 (n=136), 2 yıl süre ile eğitim gören katılımcıların anksiyete oranı 15,29 (n=51), 3 yıldır eğitim gören katılımcıların umutsuzluk oranı 14,15 (n=26)'dir.

Beck Depresyon Ölçeği değerlendirme sonuçlarına göre 1 yıldan az eğitim gören katılımcıların oranı 8,21(n=209), 1 yıldır eğitim gören katılımcıların oranı 20,74 (n=136), 2 yıl süre ile eğitim gören katılımcıların oranı 40,94 (n=51), 3 yıldır eğitim gören katılımcıların oranı 40 (n=26)'dir.

Tablodan çıkan sonuçla, hafızlık eğitim süresi arttıkça olumsuz duyguların da arttığı görülmüştür denilebilir. Hafızlık süresi 1 yıldan az olanlarda olumlu duygular en fazla gruptur. Bunun sebebi çok fazla başarısızlık duygusunun hissedilmemesi, hafızlık için yeterli süresinin olduğu düşüncesi denilebilir. Olumsuz Duygular ölçek puanı hafızlık eğitim alma süresine göre farklılık göstermektedir. Ortalama puanlarına göre hafızlık eğitim alma süresi 1 yıl olanların Olumsuz Duygular ölçek puanı en yüksektir

Analiz sonuçlarına göre Beck Anksiyete ölçek puanı hafızlık eğitim alma süresine göre farklılık göstermektedir. Ortalama puanlarına göre hafızlık eğitim alma süresi 3 yıl olanların Beck Anksiyete ölçek puanı en yüksektir. Ortalama puanlarına göre hafızlık eğitim alma süresi 2 yıl olanların Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon ölçek puanı en yüksektir. Bunun sebebi bireyin eğitim süresinin artmasıyla hafızlığını tamamlayamayacağı düşüncesine kapılması olabilir.

2.12. Korelasyon Analizi Sonuçları

Tablo 2.15: Araştırmaya katılanların duygularına ve beck ölçekleri arasında spearman momentler çarpımı korelasyon test sonuçları

		Olumsuz Duygular	Olumlu Duygular	Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular	Beck Anksiyete Ölçeği	Beck Umutsuzluk Ölçeği	Beck Depresyon Ölçeği
Olumsuz Duygular	r	1					
	p						
	n	422					
Olumlu Duygular	r	-,691**	1				
	p	,000					
	n	422	422				
Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular	r	-,959**	,851**	1			
	p	,000	,000				
	n	422	422	422			
Beck Anksiyete Ölçeği	r	,710**	-,693**	-,771**	1		
	p	,000	,000	,000			
	n	422	422	422	422		
Beck Umutsuzluk Ölçeği	r	,459**	-,577**	-,565**	,889**	1	
	p	,000	,000	,000	,000		
	n	422	422	422	422	422	
Beck Depresyon Ölçeği	r	,465**	-,553**	-,565**	,906**	,971**	1
	p	,000	,000	,000	,000	,000	
	n	422	422	422	422	422	422

Tablo 2.15’de görüldüğü gibi Olumsuz Duygular ile Olumlu duygular arasında negatif yönlü kuvvetli bir ilişki vardır. Olumsuz Duygular ile Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular arasında negatif yönlü çok kuvvetli bir ilişki vardır. Olumsuz Duygular ile Beck Anksiyete Ölçeği arasında pozitif yönlü kuvvetli bir ilişki vardır. Olumsuz Duygular ile Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği arasında pozitif yönlü orta kuvvetli bir ilişki vardır.

Olumlu Duygular ile Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular arasında pozitif yönlü kuvvetli bir ilişki vardır. Olumlu Duygular ile Beck Anksiyete Ölçeği arasında negatif yönlü kuvvetli bir ilişki vardır. Olumlu Duygular i ile Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği arasında negatif yönlü orta kuvvetli bir ilişki vardır.

Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular ile Beck Anksiyete Ölçeği arasında negatif yönlü kuvvetli bir ilişki vardır. Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular ile Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği arasında negatif yönlü orta kuvvetli bir ilişki vardır.

Beck Anksiyete Ölçeği ile Beck Umutsuzluk Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği arasında pozitif yönlü çok kuvvetli bir ilişki vardır. Beck Umutsuzluk Ölçeği ile Beck Depresyon Ölçeği arasında pozitif yönlü çok kuvvetli bir ilişki vardır.

2.13. Regresyon Analizi Sonuçları

Tablo 2.16: Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Standardize Olmayan Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	p	R ²
		B	Standart Hata	Beta			
Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular	Sabit	80,341	0,732		109,815	0,000	0,693
	Beck Anksiyete Ölçeği	-1,533	0,068	-1,438	-22,393	0,000	
	Beck Umutsuzluk Ölçeği	-0,145	0,356	-0,046	-0,407	0,684	
	Beck Depresyon Ölçeği	0,893	0,140	0,783	6,360	0,000	

Anksiyete, Umutsuzluk ve Depresyonun Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular üzerindeki etkisinin analiz edilmesi amacıyla kurulan regresyon modeli anlamlı bulunmuştur ($F=313,896$; $p<0,05$).

Katsayılar incelendiğinde ise Anksiyete ve Depresyonun Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular üzerindeki etkisi anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Anksiyete, Hafızlık Eğitimine Yönelik Duygular üzerinde negatif bir etkiye sahipken ($Beta=-1,438$). Depresyon pozitif bir etkiye sahiptir ($0,783$).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hafızlık eğitimi, Hz. Peygamber ile başlamış tüm dünya Müslümanlarına halka halka yayılmış ve günümüzde hâlen devam eden bir eğitimidir. Kur'ân-ı Kerim'deki âyetler, Hz. Peygamberin hafızlık eğitimi üzerine Hadis-i Şerifleri, eğitimi almaya karar veren bireyler için önemli sebeplerden olmuştur. Bunun yanı sıra nâil olacakları sevapları düşünerek, toplumun sevgisine mazhar olma duygusu veya DİB'na bağlı çalışma imkanlarında sağlanan öncelikler yönelme sebeplerinden olmuştur. Hafızlık eğitimini ne sebeple almaya karar verirse versin, bireyin bu eğitimi alma şekli daha çok din eğitimi alanında inceleme konusu olmuş, eğitimi alırken bireyin yaşadığı duygu durumlarına din psikolojisi perspektifinden yeterli oranda bakılmamıştır. Bu amaçla hafızlık öğrencilerinin duygu durumlarını incelemek, yaşadıkları depresyon, anksiyete (kaygı) ve umutsuzluk oranlarını belirlemek üzere bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Çalışma, Kocasinan ve Melikgazi ilçesinde bulunan Mustafa Germirli Kur'ân Kursu, Uhud Kur'ân Kursu, Ali Rıza Özderici Kur'ân Kursu ve Yusuf Dulda Kur'ân Kursu'nda gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya toplamda 426 öğrenci katılmış fakat 4 öğrencinin cevapları çift cevap ve eksikliklerden dolayı değerlendirme dışı bırakılmıştır. 10 yaş üzeri 216 kız 206 erkek öğrencinin katılımıyla toplamda 422 öğrencinin görüşleri toplanmış SPSS 24.0 analiz programıyla sonuca ulaşılmaya çalışılıp değerlendirme yapılmıştır.

Araştırmanın yaş değişkenine ilişkin bulgularına bakıldığında hafızlık eğitimi alan bireylerin duygu durum değişimleri ile yaş arasında aynı yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yaş değişkenine göre katılımcılar arasında anlamlı farklılaşma olduğu ve bu farklılaşmanın; eğitimi alan bireylerin yaşları arttıkça olumsuz duyguları, anksiyete (kaygı), depresyon ve umutsuzluklarının fazlaştığı görülmüştür. Beck Depresyon Ölçeği, Beck Anksiyete Ölçeği ile Beck Umutsuzluk Ölçeklerinin “10-13” yaş grubundaki bireylerle “14-18” ve “18 üzeri” yaş grubundaki bireyler arasında olduğu sıra

ortalamalar dikkate alındığında farklılaşmanın “14-18” yaş grubundaki bireyler lehine olduğu görülmüştür.

Araştırmaya katılan kızların olumsuz duygularının, araştırmaya katılan erkeklerin olumsuz duygularından daha fazla olumsuz duyguya sahip olduğu, erkek katılımcıların eğitim sırasında daha fazla olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre hafızlık eğitimine yönelik olumsuz duyguların kızlarda daha fazla olduğu söylenebilir. Buna karşın Beck Ölçekleri ve hafızlık eğitimine yönelik duygular arasında duygu durum değişimlerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılaşma gösterdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılanların yaşadıkları şehirlere göre duygu durumlarındaki farklılaşmada köy ve kasabada yaşayanların olumsuz duygularının diğer yerleşim yerlerinde yaşayan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmüştür. Bu grubun aynı oranda hafızlık eğitimine yönelik olumsuz duygularının da diğer gruplara göre daha fazla olduğu görülmüştür. Depresyon, anksiyete (kaygı) ve umutsuzluk ortalama oranlarına bakıldığında, büyükşehirlerde yaşayanlarda en çok olumlu duygu, şehirlerde orta olumlu duygu ve köy, kasabada yaşayanlarda katılımcılar içinde en az olumlu duygu grubuna sahip olduğu görülmüştür. Hafızlık eğitimine yönelik olumsuz duygular ile Beck Ölçekleri arasında anlamlı bir orantı olduğu görülmüştür.

Araştırma bulgularına göre, araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumu ile hafızlık eğitimine yönelik duygular arasında anlamlı düzeyde bir paralellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin eğitim düzeyi arttıkça anksiyete(kaygı) oranı, depresyon oranı artarken umutsuzluk oranlarının azaldığı görülmüştür.

Araştırma bulguları gelir durumu dağılımı değişkeni sonuçlarına göre, gelir düzeyi en az olan grubun olumsuz duyguları, diğer gelir durumuna sahip olan gruplardan anlamlı derecede daha fazladır. Katılımcılardan gelir durumu dağılımı en az olan grubun olumlu duyguları, diğer gelir gruplarına sahip olanlardan anlamlı derecede daha azdır. Beck Depresyon Ölçeği, Beck Anksiyete (kaygı) Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği ile hafızlık eğitimine yönelik duygular arasında ters paralel yönlü anlamlı bir farklılaşma olduğu söylenebilir.

Araştırma bulgularına göre annelerinin eğitim düzeyi en az olan grubun olumsuz duygularının, annelerinin eğitim düzeyi artan gruplardan anlamlı derecede daha fazla

olduğu görülmüştür. Annesi daha eğitimli olan katılımcıların, eğitimlerindeki duygu durumu annesinin eğitim düzeyi daha az olanlar lehine anlamlıdır. Annesi daha eğitimli olan araştırmaya katılan katılımcıların Beck Ölçekleri ile hafızlık eğitime yönelik olumlu duyguları arasında farklılaşmanın anneleri daha eğitimli olan bireyler lehine olduğu görülmüştür.

Araştırma bulgularına göre, katılımcıların babalarının eğitim düzeyi arttıkça katılımcının olumlu duyguları ve hafızlığa yönelik duygularının da arttığı, katılımcıların babalarının eğitim düzeyi azaldıkça katılımcıların olumsuz duygularının arttığı gözlemlenmiştir. Katılımcıların babalarının eğitim düzeyi ile katılımcıların hafızlık eğitime yönelik olumlu duygularının paralel yönde anlamlı bir orantı olduğu görülmüştür.

Araştırmadan çıkan sonuçla, hafızlık eğitime karar verme değişkenine göre, eğitime kendi isteği ile karar verenlerin olumsuz duyguları, eğitimi almaya kendisi karar vermeyenlere göre daha az gözlenmiştir. Eğitime kendisi karar verenlerin olumlu duyguları, olumsuz duygulardan ve hafızlık eğitime yönelik duygulardan daha fazladır. Başkalarının isteğiyle eğitime karar verenlerin olumsuz duygusu, olumlu duygusundan ve hafızlık eğitime yönelik duygusundan daha fazladır. Bu da eğitime karar verme şekli ile eğitim sırasındaki duygu durumları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Beck Ölçekleri ve hafızlık eğitime yönelik duygular arasında hafızlık eğitime karar verme değişkeni arasında anlamlı bir ilişki görülmüştür.

Araştırma bulgularına göre, hafızlık eğitimi süresi ile hafızlık eğitime yönelik duygular, Beck Ölçeklerinden elde edilen puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında bu farklılaşmanın eğitimi 1 yıldan daha fazla süre alanlar lehine olduğu görülmektedir. Bu sonuç; hafızlık eğitimi süresi uzadıkça bireyin olumsuz duygu gösterme düzeyi artmaktadır şeklinde yorumlanabilir. Bu sonuca göre çalışmanın hafızlık eğitim süresi arttıkça olumsuz duyguların da arttığı görülmüştür. Hafızlık süresi 1 ve 2 yıl arası olanlarda olumlu duygularda artma süre arttıkça tekrar azalma şeklinde olumlu duygularında artış gözlemlenmiştir. Hafızlık eğitime yönelik olumsuz duygular ile hafızlık eğitimi süresi arasında anlamlı bir paralellik olduğu söylenebilir süre arttıkça hafızlık eğitime yönelik olumsuz duygularda da artış olmuştur.

Anne ve babası sağ ve birlikte yaşayan katılımcı sayısı ile diğer grupta olan katılımcıların sayısının karşılaştırma yapılabilecek oranda olmayışı sebebiyle Beck Anksiyete (kaygı), Beck Depresyon, Beck Umutsuzluk oranları, hafızlığa yönelik duygular, olumlu ve olumsuz duyguların karşılaştırma analizi yapılamamış bu soruya dair anlamlı bir sonuç ortaya konulamamıştır.

Yapılan araştırmadan çıkan sonuçtan hareketle, hafızlık eğitimi alan öğrencilerin olumsuz duygudurumlarında değişimlerin en fazla yaşlarının etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu olumsuz duygudurumunun ortadan kaldırılabilmesi için küçük yaş grubu öğrencilerin daha fazla rehberlik hizmeti alması gerektiği öngörülmüştür.

Ayrıca yapılan araştırmada, öğrencilerin kendilerini daha rahat hissetmelerini ve kendilerini ifade etmelerini sağlayacak sosyal ortamlara ihtiyaç duyulduğu gözlemlenmiştir. Bu ihtiyaın karşılanabilmesi için öğrencilerin dersleri dışında vakit geçirebilecekleri sosyal kulüpler oluşturulması önerilmektedir.

Öğrencilerden kendi isteğiyle eğitim almaya karar verenlerin olumsuz duygudurumu az olduğundan, kendi isteğiyle eğitim almaya karar vermeyen öğrencilerin eğitim sırasında zorlandığı farkedilmiştir. Bu sebeple bu durumdaki öğrencilerin tespit edilip kurs öğreticisi ve rehberlik öğretmenin bu öğrencilere özel bir proğram izlemeleri önerilmektedir.

Öğrencilerin depresyon, anksiyete(kaygı)ve umutsuzluk oranları st seviyede olmamasına rağmen, yöneltilen sorulardan anlaşıldığı üzere bu duygudurumlarının arttığı gözlemlenmiştir. Öğrencilerin ihtiyaçlarını anlayacak durumda, yeni eğitim ğretim tekniklerini uygulayan, çocukların duygudurumlarının farkına varacak nitelikte öğreticilerin eksikliği farkedilmiştir. Bu eksikliğin giderilmesi için kurumların öğretici yeterliği artırmak adına proğramlar düzenlenmesi önerilmektedir.

Araştırma sonuçlarından hareketle; Araştırmanın Kayseri ilinin farklı ilçelerinde ve başka hafızlık eğitimi veren illerde de tekrarlanması önerilmektedir.

Araştırmanın nitel yöntem kullanılarak tekrarlanması ve araştırma bulgularının karşılaştırılması önerilmektedir. Araştırmanın daha büyük örneklem grupları üzerinde tekrarlanması önerilmektedir. Araştırmada Beck Anksiyete (kaygı) leği, Beck Umutsuzluk leği, Beck Depresyon leği ve hafızlık eğitimine yönelik duygular

anketi kullanılmıştır, farklı ölçekler birlikte kullanılarak araştırmanın tekrarlanması önerilmektedir.

Araştırmanın örneklem grubu seçilirken gruplandırmanın MEB ile eğitimi ortak yürütölen proje hafızlık okullarının ayrıştırılarak araştırmanın tekrarlanması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- 2020 yılı II. Dönem Hafızlık Tespit Sınavı Gerçekleştirildi. (2020). <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr>
- Akdemir, M. (2010). Kur'an ezberinde kalite ihtiyacı ve donanımlı hafızlık. *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi*.
- Atmaca, G. (2010). Hz. Ömer'in Kur'an'a Yaklaşımı. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(1), Article 1.
- Aydın, PROF. DR. M. Ş. (2008). *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak KUR'AN KURSU*. DİB.
- Babayiğit, A., Keskindağ, B., Cırhinlioğlu, F., Gökkaya, F., Taşcıoğlu, G., Başbüyük, G., Başbüyük, H., Ercan, H., Bahtiyar, İ., & Karaaziz, M. (2021). *Duygu Psikolojisi* (2. bs). Nobel Akademi.
- Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü. (2023, Nisan 29). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100713-2.htm>
- Baymur, F. B. (2016). *Genel Psikoloji*. İnkılâp Yayınevi.
- Beck, A. T., Epstein, N., & Steer, R. A. (1988). *An inventory for measuring clinical anxiety: Psychometric properties*. Journal of Consulting and Clinical Psychology,.
- Beyhaki, İ. (2015). *Şuabu'l-İman* (C. 2). Ocak Yayıncılık.
- Bozkurt, N. (1993). Dârülkurraâ. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 8, s. 543). TDV.
- Bozkurt, N. (1997). Hafız. İçinde *DİA* (C. 15). DİA.
- Bozoğlu, B., & Çankaya, İ. (t.y.). *Psikolojik Danışmanların Duygularla Başa Çıkma Yollarının İncelenmesi*.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Buhari, İ.-i. (2001). *El-Edebü'l Müfred* (M. Y. Kandemir, Çev.). Tahlil Yayınları.
- Cannon, W. B. (1927). *The James-Lange theory of emotions*. The American Journal of Psychology.
- Cerrahoğlu, İ. (1989). *Tefsir Usûlü*. Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ceyhan, E., Kayaoğlu, A., Bilgin, A., Cengiz, A., Cürün, F., Semerci, A., & Ergeneli. (2012). *Psikolojiye Giriş* (4. bs). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Creswell, J. W. (2014). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları* (S. B. Demir, Çev.). Eğiten Kitap.
- Çakır, M., & Horoz, Y. (2018). Hafızlığı Teşvik Eden Hadisler Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(9), 118-140.
- Çelebi, E. (1900). *Seyahatname*. İlkdam Matbaası.
- Çelik, Ö. (2012). Hafızlık. *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi*, 7(13).
- Dağ, Ö. (2006). *Hz. peygamber zamanında kur'an'ın ezberlenmesi ve hafız sahabiler*.
- Darimi. (1994). *Sünen-i Dar'ul Muğni* (A. Aydın, Çev.).
- Dartma, B. (2013). Günümüzdeki Hafızlık İle Asr-ı Saâdetteki Hafızlığın Panoraması.

- Dartma, B. (2014). Günümüzdeki Hafızlık İle Asr-ı Saadetteki Hafızlığın Karşılaştırılması. *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*, 29, Article 29.
- Darwin, C. (1872). *The Expression of the Emotions in Man and Animals*. Murray Publishing.
- Depresyon Konusunda Bilmek İstedikleriniz? | TÜRKİYE PSİKİYATRİ DERNEĞİ.* (2023, Nisan 22). <https://psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/24/depresyon-konusunda-bilmek-istedikleriniz>
- DİA. (1997). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- DİB. (2010). *Hafızlık Eğitim Programı*.
- Durak, A., & Palabıyıkoglu, R. (1994). Beck umutsuzluk ölçeği geçerlilik çalışması. *Kriz Dergisi*,.
- en-Nisaburi, H. (2013). *El-Müstedrek Ale's-Sahihayn* (M. B. Eryarsoy, Çev.; C. 1). Konevi Yayınları.
- Freud, S. (2014). *Haz İlkesinin Ötesinde* (M. Ökten, Çev.). Tutku Yınevi.
- Furnham, A. (2008). *Personality and intelligence at work: Exploring and explaining individual differences at work* (ss. xvi, 416). Routledge/Taylor & Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9780203938911>
- Goleman, D. (2010). *Duygusal Zeka (Neden IQ'dan Daha Önemlidir?)* (B. S. Yüksel, Çev.). Varlık Yayınları.
- Gördük, Y. E. (2016). İmam Mushaf'ın Hangi Mushaf Olduğuna Dair Kronolojik Bir Tetkik. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Groeneveld, R. A., & Meeden, G. (1984). *Measuring Skewness and Kurtosis*. The Statistician.
- Güneş, A. (2020). Hafızlık Eğitiminin Öğrencilerin Sosyal ve Özgüven Gelişimlerine Etkisi -Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Yapan İHO Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma-. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (53), Article 53. <https://doi.org/10.29288/ilted.699576>
- Haldun, İ. (2020). İçinde S. Uludağ (Ed.), *Mukaddime*. Dergah Yayınları.
- Hisli, N. (1988). Beck depresyon envanteri'nin geçerliliği üzerine bir çalışma. *Psikoloji Dergisi*.
- Horney, K. (2012). *İçsel Çatışmalarımız* (Z. Koçak, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Jahoda, G. (2011). *Wundt'un gölgesinde.Sosyal Psikoloji Tarihi* (Ş. Başlı, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- James, W. (1884). *What is Emotion?* Wilder Publications.
- James, W. (2017). *Dinsel deneyimin çeşitleri: İnsan doğası üzerine bir inceleme* (İ. H. Yılmaz, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Kayıklık, H., & Koçak, A. (2019). Duygular Bağlamında Din Duygusu ve Dinî Duygular.

- Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19(2).
- Kazıcı, Z. (2020). *Osmanlı'da Eğitim Öğretim*. Kayıhan Yayınları.
- Kierkegaard, S. (2021). *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk* (M. Yakupoğlu, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Koroğlu, E. (2006). *Depresyon Nedir? Nasıl Başedilir?* Hyb Yayınları.
- Koroğlu, E. (2018). *DSM-5 Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı*. Hyb Yayıncılık.
- Lazarus, R. (2001). *Reational meaning and discrete emotions*. Oxford University Press.
- Malkoç, G., Dural, U., & Kardeş, F. (2021). *Güdülenme ve Duygular* (1. bs). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Masaroğulları, G., & Koçakgöl, M. (2011). *Psikoloji Sözlüğü*. Nöbel Yayıncılık.
- Merter, M. (2014). *Psikolojinin Üçüncü Boyutu Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*. Kaknüs Yayınları.
- Munn, N. (1968). *Psikoloji.İnsan İntibakının Esasları* (N. Tendar, Çev.). Milli Eğitim Basımevi.
- Oğuztürk, Ö., Akça, F., & Şahin, G. (2011). Üniversite öğrencilerinde umutsuzluk düzeyi ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin bazı değişkenler üzerinden incelenmesi. *Klinik Psikiyatri*.
- Okutan, E. (2010). *Kişilik Özelliklerinin Tükenmişliğe Etkisi: Bir Örnek Olay İncelemesi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Osmanoğlu, C., & Aslan, F. (2019). Hafızlık Öğrencilerinin Çalışma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33(47), Article 47.
- Öcal, Yrd. Dç. Dr. M. (2004). Türkiye'de Kur'an Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcâzetname Örneği. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2).
- Öztürk, O. (1997). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları* (7. bs).
- Plutchik, R. (1980). *A General Psychoevolutionary Theory of Emotion*. Akademik Press.
- Sayar, K., & Dinç, M. (2017). *Psikolojiye Giriş*. Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Schachter, S., & Singer, W. J. (1962). *Cognitive, social and physiological determinants of emotional state*.
- Semerci, Z. B. (2005). *Duyguların Şifresi*. Alfa Basım Yayım.
- Sicistani, E. D. S. b. E. E. (2013). *Kitabü'l Edeb—Ebu Davud Süleyman b. Eş'as Es*. Şamil Yayıncılık.
- Şahin, H. (2011). Başlangıcından Günümüze Kadar İslam Coğrafyasında Hafızlık Tedrisatı. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 199-220.
- Şeybani, E. B. R., & Davudi, S. (1988). *El Müsned* (C. 3).
- Şeybe, İ. E. (2013). *Musannef* (Komisyon, Çev.; C. 2). Ocak Yayıncılık.
- Şulul, Prof. Dr. K. (2017). *Cem'ül Kur'an* (Kur'an-ı Kerim'in Mushaf Haline

- Getirilmesi). *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 1.
- Taberani, E. E.-L. E.-. (2003). *Mu'cemü'l-Evsat* (İ. Mutlu & A. Kale, Çev.). Mutlu Yayınevi.
- Taberani, E. E.-L. E.-. (2019). *El-Mu'cemü'l-Kebir* (C. 10). Hüner Yayınevi.
- Taberani, İ. (2019). *El-Mu'cemu's-Sağır* (İ. Doğan, Çev.). Hüner Yayınevi.
- Tarım, H. Ş., & Yılmaz, M. (2018). Sağlık alanında öğrenim gören üniversite öğrencilerinin ruhsal bozukluklara yönelik inançlarının sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(2), Article 2. <https://doi.org/10.26559/mersinsbd.344852>
- TDK. (2011). *Güncel Türkçe Sözlük* (11. bs). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tirmizi, İ. (2019). *Es Sünen*. Kitap Dünyası Yayınevi.
- Tubridy, A., & Corry, M. (2007). *Depresyon Hastalık Değil Bir Duygu* (H. Kaya, Çev.). Profil Kitap.
- Twenge, J. M. (2009). *Ben Nesli*. Kaknüs Yayınları.
- Ulusoy, M. (1998). Turkish version of the Beck Anxiety Inventory: Psychometric properties. *Journal of Cognitive Psychotherapy*.
- Ünsal, B. (2006). *Günümüz Kur'an kurslarında hafızlık eğitimi ve problemleri (İstanbul örneği)*. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya).

EKLER

ETİK KURUL ONAYI

Bu çalışma için etik kurul onayı Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 26/04/2022 tarihli ve 205 numaralı kararı ile alınmıştır.

ANKET SORULARI

Sevgili arkadaşlar,

Elinizdeki bu anket formu, hafızlık eğitimi alan öğrencilerin duygudurum değişimlerini belirlemek amacıyla yürütülen bir akademik çalışma için hazırlanmıştır.

Vereceğiniz samimi ve gerçeğe uygun cevaplar, araştırmadan geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edilmesine büyük katkıda bulunacaktır. Lütfen her bir maddeyi, atlamadan dikkatle okuyunuz ve kanaatinize en uygun ve en yakın olan seçeneği işaretleyiniz.

Anketin pandemi kurallarına uygun bir şekilde doldurulması sağlanacaktır.

Anketin doldurulması konusunda gösterdiğiniz sıcak ilgi, yardım ve işbirliği için şimdiden teşekkür eder, öğrenim hayatınızda başarılar dileriz.

1- Yaşınız?

☐ 11-13 ☐ 14-18 ☐ 18 ve üzeri

2- Cinsiyetiniz?

☐ Kız ☐ Erkek

3- Yaşamınızı geçirdiğiniz yer?

☐ Köy ☐ Kasaba ☐ Şehir ☐ Büyükşehir

4- Eğitim durumunuz?

☐ İlköğretim ☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Lisansüstü

5- Ailenizin gelir durumu nedir?

☐ 5000 TL ve altı ☐ 4001- 5000 TL ☐ 6001-7000 TL ☐ 7000 TL ve üstü

6- Annenizin eğitim durumu?

☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Lisansüstü

7- Babanızın eğitim durumu?

☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Lisansüstü

8- Hafızlık eğitimine nasıl karar verdiniz?

☐ Kendi isteğimle ☐ Arkadaşımın isteğiyle ☐ Ailemin isteğiyle ☐ Hocamın isteğiyle

9- Kaç yıldır hafızlık eğitimi alıyorsunuz?

☐ 1 yıldan az ☐ 1 yıl ☐ 2 yıl ☐ 3 yıl

10- Anne babanız sağ mı?

☐ Sağ birlikte yaşıyor ☐ Sağ ayrı yaşıyor ☐ Anne sağ baba yaşamıyor

☐ Baba sağ anne yaşamıyor ☐ Her ikisi de yaşamıyor.

Sorular	Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum
Hafızlık yaparken dersimi verip veremeyeceğim konusunda endişe duyarım.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimi alırken hafızlığımı tamamlamaya yaklaştıkça kaygım azalır.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimi alıyorm olmam insanlara karşı özellikle bir sorumluluk alacağım anlamına gelmez.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimi sürecinde ezberimi yaparken beni anlayan arkadaşım vardı.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimine başlamadan önce umutsuzdum.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimine başladıktan sonra duygularım hafızlığın ilerlemesi ile olumlu değişti.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimim sırasında umutsuzluk ve mutluluk duygularım arasında duygu değişimi yaşadım.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimi sırasındaki duygu değişimlerim sosyal hayatımda umutsuz bir insan olmama neden oldu.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimi sırasında yaşadığım duygusal değişimler toplum içinde yaşanan olaylara umutsuz bakmama neden oldu.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimi sırasında duygu durum değişimlerim ailem ve çevremi olumsuz etkiledi.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimi almam toplum içinde kendimi önemli hissetmemi sağladı.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimi almam toplum içinde kendimi daha iyi ifade etmemi sağladı.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimi sırasında yaşadığım duygusal değişimler toplum içinde değersiz hissetmemi sebep oldu.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimi ile beraber sosyal hayattan uzaklaşmış hissettim.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimi sırasında yaşadığım duygu durum değişimleriyle başa çıkmak için profesyonel destek aldım.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitiminin psikolojik olarak yorucu olduğunu düşünürüm.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimi sürecinde hocalarımızın davranışları stresimi artırır.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitiminde zorlandığım zamanlar ailemden destek göremediğimi düşünürüm.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimi süreci hazırlık safhasında baştan bırakma hissinin taşıdım.	1	2	3	4	5
Hafızlık eğitimi beni zorlar.	1	2	3	4	5

Beck Depresyon Ölçeği

Tarih: ____/____/____

Aşağıda 21 maddeden oluşan formda yazılı seçenekleri dikkatlice okuyunuz. Geçtiğimiz bir (1) hafta içindeki kendi ruh durumunuzu göz önünde bulundurarak size en çok uyan, yani sizin durumunuzu en iyi anlatan 'bir' ifadeyi işaretleyiniz.

1	☐ Kendimi üzüntülü ve sıkıntılı hissetmiyorum. ☐ Kendimi üzüntülü ve sıkıntılı hissediyorum. ☐ Hep üzüntülü ve sıkıntılıyım. ☐ O kadar üzüntülü ve sıkıntılıyım ki artık dayanamıyorum	12	☐ Şimdi her zaman olduğumdan daha sinirli değilim. ☐ Eskisine göre daha kolay kızıyor veya sinirleniyorum. ☐ Şimdi hep sinirliyim. ☐ Bir zamanlar beni sinirlendiren şeyler şimdi hiç sinirlendirmiyor.
2	☐ Gelecekte umutsuz ve karamsar değilim. ☐ Gelecek için karamsam. ☐ Gelecekte hiçbir şey beklemiyorum. ☐ Geleceğimden umutsuzum ve sanki hiçbir şey düzelmeyecekmiş gibi geliyor.	13	☐ Eskiden olduğu kadar kolay karar verebiliyorum. ☐ Eskiden olduğu kadar kolay karar veremiyorum. ☐ Karar verirken eskisine göre çok güçlük çekiyorum. ☐ Artık hiç karar veremiyorum.
3	☐ Kendimi başarısız bir insan olarak görmüyorum. ☐ Kendimi çevremdeki birçok kişiden daha başarısız hissediyorum. ☐ Geçmişime baktığımda başarısızlıklarla dolu olduğumu görüyorum. ☐ Kendimi tümüyle başarısız bir insan olarak görüyorum.	14	☐ Aynaya baktığımda kendimde bir değişiklik görmüyorum. ☐ Daha yaşlanmışım ve çirkinleşmiş gibime geliyor. ☐ Görünüşümün çok değiştiğini ve daha çirkinleştiğimi hissediyorum. ☐ Kendimi çok çirkin buluyorum.
4	☐ Birçok şeyden eskisi kadar zevk alıyorum. ☐ Her şeyden eskisi gibi hoşlanmıyorum. ☐ Artık hiçbir şey tam anlamıyla zevk vermiyor. ☐ Her şeyden sıkılıyorum.	15	☐ Eskisi kadar iyi çalışabiliyorum. ☐ Bir şeyler yapabilmek için gayret göstermem gerekiyor. ☐ Bir şeyler yapabilmek için kendimi çok zorlamam gerekiyor. ☐ Hiçbir şey yapamıyorum.
5	☐ Sağlığım beni fazla endişelendirmiyor. ☐ Ağrı, sancı, mide bozukluğu veya kabızlık gibi rahatsızlıklar beni endişelendiriyor. ☐ Sağlık endişem nedeniyle başka şeyleri düşünmem zorlaşıyor. ☐ Sağlığımdan o kadar endişeliyim ki başka hiçbir şey düşünemiyorum.	16	☐ Her zamanki gibi uyuyabiliyorum. ☐ Eskiden olduğu gibi uyuyamıyorum. ☐ Her zamankinden bir iki saat daha erken uyanıyorum ve yeniden uyuyamıyorum. ☐ Her zamankinden çok daha erken uyanıyorum ve yeniden uyuyamıyorum.
6	☐ Bana cezalandırılmışım gibi geliyor. ☐ Cezalandırılabilirceğimi seziyorum. ☐ Cezalandırılmayı bekliyorum. ☐ Cezalandırıldığımı hissediyorum.	17	☐ Her zamankinden daha çabuk yorulmuyorum. ☐ Her zamankinden daha çabuk yoruluyorum. ☐ Yaptığım her şey beni yoruyor. ☐ Kendimi hiçbir şey yapamayacak kadar yorgun hissediyorum.
7	☐ Kendimden hoşnutum ☐ Kendimden pek hoşnut değilim. ☐ Kendime kızıyorum. ☐ Kendimden nefret ediyorum.	18	☐ İştahım her zamanki gibi. ☐ İştahım eskisi kadar iyi değil. ☐ İştahım çok azaldı. ☐ Artık hiç iştahım yok.
8	☐ Başkalarından daha kötü olduğumu sanmıyorum. ☐ Zayıf yanlarım ve hatalarımdan dolayı kendi kendimi eleştiririm. ☐ Hatalarımdan dolayı her zaman kendimi kabahatli bulurum. ☐ Her aksilik karşısında kendimi kabahatli bulurum.	19	☐ Son zamanlarda kilo vermedim. ☐ İki kilodan fazla kilo verdim. ☐ Dört kilodan fazla kilo verdim. ☐ Altı kilodan daha fazla kilo verdim
9	☐ Kendimi öldürmek gibi düşüncelerim yok. ☐ Zaman zaman kendimi öldürmeyi düşündüğüm oluyor. ☐ Kendimi öldürmek isterdim ☐ Fırsatını bulsam kendimi öldürürdüm.	20	☐ Kendimi herhangi bir şekilde suçlu hissetmiyorum. ☐ Kendimi zaman zaman suçlu hissediyorum. ☐ Çoğu zaman kendimi suçlu hissediyorum. ☐ Kendimi her zaman suçlu hissediyorum.
10	☐ İçimden her zamankinden fazla ağlamak gelmiyor. ☐ Zaman zaman içimden ağlamak geliyor. ☐ Çoğu zaman ağlıyorum. ☐ Eskiden ağlayabiliyordum şimdi istesem de ağlayamıyorum.	21	☐ Cinsel konulara olan ilgimde bir değişme fark etmedim ☐ Cinsel konulara eskisinden daha az ilgiliyim. ☐ Cinsel konulara şimdi çok daha az ilgiliyim. ☐ Cinsel konulara olan ilgimi tamamen kaybettim.
11	☐ Diğer insanlara karşı ilgimi kaybetmedim. ☐ Eskisine göre insanlarla daha az ilgiliyim. ☐ Diğer insanlara karşı ilgimin çoğunu kaybettim. ☐ Diğer insanlara karşı hiç ilgim kalmadı.		

10-16: hafif | 17-29 orta | 30-63 şiddetli

Toplam Puan (0-63): _____

Beck Anksiyete Ölçeği

Beck Anxiety Inventory (BAI)

Tarih: / /

Aşağıda insanların kaygılı ya da endişeli oldukları zamanlarda yaşadıkları bazı belirtiler verilmiştir. Lütfen her maddeyi dikkatle okuyunuz. Daha sonra, bugün dâhil son bir (1) hafta içinde, aşağıda maddeler halinde sıralanmış belirtilerin sizi ne kadar rahatsız ettiğini uygun yeri işaretleyerek belirleyiniz.

Son bir hafta içinde;	Hiç	Hafif Beni pek etkilemedi	Orta Hoş değildi ama katlanabildim	Ciddi Dayanmakta çok zorlandım
1. Bedeninizin herhangi bir yerinde uyuşma veya karıncalanma	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
2. Sıcak/ ateş basmaları	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
3. Bacaklarda halsizlik, titreme	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
4. Gevşeyememe	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
5. Çok kötü şeyler olacak korkusu	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
6. Baş dönmesi veya sersemlik	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
7. Kalp çarpıntısı	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
8. Dengeyi kaybetme duygusu	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
9. Dehşete kapılma	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
10. Sinirlilik	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
11. Boğuluyormuş gibi olma duygusu	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
12. Ellerde titreme	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
13. Titreklik	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
14. Kontrolü kaybetme korkusu	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
15. Nefes almada güçlük	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
16. Ölüm korkusu	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
17. Korkuya kapılma	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
18. Midede hazımsızlık ya da rahatsızlık hissi	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
19. Baygınlık, sersemlik	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
20. Yüzün kızarması	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3
21. Terleme (sıcaklığa bağlı olmayan)	☐ 0	☐ 1	☐ 2	☐ 3

Beck, A. T., Epstein, N., Brown (1988) Journal of Consulting and Clinical Psychology, 56, 893-897.

Toplam Puan (0-63):

Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ)

Beck's Hopelessness Scale (BHS)

İ: _____ Tarih: ____/____/____

Aşağıda geleceğe ait düşünceleri ifade eden bazı cümleler verilmiştir. Lütfen her bir ifadeyi okuyarak, bunların size ne kadar uygun olduğuna karar veriniz. Size uygun olanlar için "Evet", uygun olmayanlar için ise "Hayır" sütununun altındaki kutuyu (□) işaretleyiniz.

		Evet	Hayır
1	Geleceğe umut ve coşku ile bakıyorum	☐ ₀	☐ ₁
2	Kendim ile ilgili şeyleri düzeltemediğime göre çabalamayı bıraksam iyi olur	☐ ₁	☐ ₀
3	İşler kötüye giderken bile her şeyin hep böyle kalmayacağını bilmek beni rahatlatıyor	☐ ₀	☐ ₁
4	Gelecek on yıl içinde hayatımın nasıl olacağını hayal bile edemiyorum	☐ ₁	☐ ₀
5	Yapmayı en çok istediğim şeyleri gerçekleştirmek için yeterli zamanım var	☐ ₀	☐ ₁
6	Benim için çok önemli konularda ileride başarılı olacağımı umuyorum	☐ ₀	☐ ₁
7	Geleceğimi karanlık görüyorum	☐ ₁	☐ ₀
8	Dünya nimetlerinden sıradan bir insandan daha çok yararlanacağımı umuyorum	☐ ₀	☐ ₁
9	İyi fırsatlar yakalayamıyorum Gelecekte yakalayacağıma inanmam için de hiçbir neden yok	☐ ₁	☐ ₀
10	Geçmiş deneyimlerim beni geleceğe iyi hazırladı	☐ ₀	☐ ₁
11	Gelecek, benim için hoş şeylerden çok tatsızlıklarla dolu görünüyor	☐ ₁	☐ ₀
12	Gerçekten özlediğim şeylere kavuşabileceğimi ummuyorum	☐ ₁	☐ ₀
13	Geleceğe baktığımda şimdikine oranla daha mutlu olacağımı umuyorum	☐ ₀	☐ ₁
14	İşler bir türlü benim istediğim gibi gitmiyor	☐ ₁	☐ ₀
15	Geleceğe büyük inancım var	☐ ₀	☐ ₁
16	Arzu ettiğim şeyleri elde edemediğime göre bir şeyler istemek aptallık olur	☐ ₁	☐ ₀
17	Gelecekte gerçek doyuma ulaşmam olanaksız gibi	☐ ₁	☐ ₀
18	Gelecek bana bulanık ve belirsiz görünüyor	☐ ₁	☐ ₀
19	Kötü günlerden çok, iyi günler bekliyorum	☐ ₀	☐ ₁
20	İstediğim her şeyi elde etmek için çaba göstermenin gerçekten yararı yok, nasıl olsa onu elde edemeyeceğim	☐ ₁	☐ ₀

Skor Grupları
0-3 puan: Minimal 4-8 puan: Hafif 9-14 puan: Orta (sık takip) >15 puan: Şiddetli (kesin intihara meyil)

Beck AT, Weissman A, Lester D, Traxler L (1974) J Consult Clin Psychol. 1974 Dec;42(6):861-5

Toplam Puan (0-20): _____

Tasarım ve düzenleme: Dr. Ender Salboğ 2018